ગુજરાતી

બાલભારતી

ધોરણ - બીજું

ભારતનું સંવિધાન

ભાગ ૪ ક

નાગરિકોના મૂળભૂત કર્તવ્યો

અનુચ્છેદ ૫૧ ક

મૂળભૂત કર્તવ્ય – ભારતના પ્રત્યેક નાગરિકનું એ કર્તવ્ય છે કે તેણે –

(ક) સંવિધાનનું પાલન કરવું. સંવિધાનના આદર્શો, રાષ્ટ્રધ્વજ અને રાષ્ટ્રગીતનો આદર કરવો.

(ખ) સ્વાતંત્ર્ય ચળવળની પ્રેરણા આપનારા આદર્શોનું પાલન કરવું.

(ગ) દેશના સાર્વભૌમત્વ, એકતા અને અખંડતા સુરક્ષિત રાખવા પ્રયત્નશીલ રહેવું.

(ઘ) આપણા દેશનું રક્ષણ કરવું, દેશની સેવા કરવી.

(ङ) દરેક પ્રકારના ભેદભાવને ભૂલીને એકતા અને બંધુત્વની ભાવના વિકસાવવી. સ્ત્રીઓના સન્માનને ઠેસ પહોંચાડનારી પ્રથાઓનો ત્યાગ કરવો.

(ચ) આપણી સંમિશ્ર સંસ્કૃતિના વારસાનું જતન કરવું.

(છ) નૈસર્ગિક પર્યાવરણનું જતન કરવું. સજીવ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાભાવ રાખવો.

(જ) વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિ, માનવતાવાદ અને જિજ્ઞાસાવૃત્તિ કેળવવી.

(ઝ) સાર્વજનિક માલમત્તાનું જતન કરવું. હિંસાનો ત્યાગ કરવો.

(ઞ) દેશની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ માટે વ્યક્તિગત તેમજ સામૂહિક કાર્યમાં ઉત્તમતા-શ્રેષ્ઠતાનું સ્તર જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો.

(ટ) ૬થી ૧૪ વય જૂથના બાળકોને તેમના વાલીએ શિક્ષણની તક પૂરી પાડવી.

શાસન નિર્ણય ક્રમાંક : અભ્યાસ - ૨૦૧૬/(પ્ર.ક્ર. ૪૩/૧૬) એસડી-૪ દિનાંક ૪-૫-૨૦૧૯ અન્વયે સ્થાપન થયેલી સમન્વય સમિતિની દિ. ૪-૫-૨૦૧૮ રોજની બેઠકમાં આ પાઠ્યપુસ્તક સન ૨૦૧૯-૨૦થી શૈક્ષણિક વર્ષથી નિર્ધારિત કરવાની માન્યતા આપવામાં આવી છે.

ગુજરાતી

બાલભારતી

ધોરણ - બીજું

મારું નામ .... છે.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે - ૪૧૧ ૦૦૪

DCTSLH

તમારા સ્માર્ટફોનમાં DIKSHA App દ્વારા પાઠ્યપુસ્તકનાં પહેલા પાનાં પરના Q.R. Code થી ડિજિટલ પાઠ્યપુસ્તક અને દરેક પાઠ સંબંધિત અધ્યયન-અધ્યાપન માટે ઉપયોગી દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થશે.

★ પાઠ્યપુસ્તકમાં આપેલ ચિત્રોમાં જો રાષ્ટ્રધ્વજની રંગછટા વિસંગત જણાતી હોય તો તે તાંત્રિક મર્યાદાને કારણે છે.

2nd Process NS 08/03/19 BB Guj std 2

પ્રથમાવૃત્તિ : ૨૦૧૯
પુનર્મુદ્રણ : ૨૦૨૨

© મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે ૪૧૧ ૦૦૪.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ પાસે આ પુસ્તકના બધા હક્ક રહેશે. આ પુસ્તકનો કોઈપણ ભાગ સંચાલક, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળની લેખિત પરવાનગી વગર છાપી શકાશે નહિ.

ગુજરાતી ભાષા સમિતિ સભ્ય :
ડૉ. મધુબેન સંપટ
શ્રી. છોટુભાઈ પટેલ
ડૉ. જાગૃતિબેન તેરૈયા
શ્રીમતી અશ્વિનીબેન હરમલે
શ્રીમતી પ્રતિભાબેન પટેલ
શ્રી સુજીતકુમાર પાંડે
શ્રી ધીરેન દોશી
શ્રીમતી ધર્મિકા દોશી

સભ્ય-સંયોજક : શ્રીમતી કેતકી નિતેશ જાની

સંયોજન પ્રમુખ : શ્રીમતી કેતકી નિતેશ જાની
વિશેષાધિકારી, ગુજરાતી વિભાગ
પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે.

અક્ષરગૂંથણી : સમર્થ ગ્રાફિક્સ,
522, નારાયણ પેઠ, પુણે-30.

ચિત્ર : શ્રી. સંજયભાઈ પટેલ

મુખપૃષ્ઠ : શ્રી. રાજેન્દ્ર ગિરધારી

નિર્મિતિ : **શ્રી. સચ્ચિદાનંદ આફળે**
મુખ્ય નિર્મિતિ અધિકારી

શ્રી. સચિન મહેતા
નિર્મિતિ અધિકારી

શ્રી. નિતીન વાણી
નિર્મિતિ અધિકારી

કાગળ : 70 GSM Creamwove

મુદ્રણાદેશ : N/PB/2017-18/Qty. 5000

મુદ્રક :

પ્રકાશક : **શ્રી. વિવેક ગોસાવી, નિયંત્રક**
પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ મંડળ,
પ્રભાદેવી, મુંબઈ - ૨૫.

પ્રસ્તાવના

બાલ મિત્રો - સખીઓ !

ધોરણ બીજામાં આપનું સ્વાગત છે. આપના માટે તૈયાર કરાયેલું ધોરણ બીજાનું બાલભારતીનું પાઠ્યપુસ્તક આપના હાથમાં મૂકતા અમે આનંદ અનુભવીએ છીએ.

ગુજરાતી ભાષા તમે હસતાં રમતાં, આનંદસહ અને સહજતાથી શિખી શકો તે માટે આ પાઠ્યપુસ્તકની રચના ચિત્રમય અને કૃતિ આધારિત કરવામાં આવી છે. ધોરણ ૧માં તમે મૂળાક્ષરો, બારાખડી, શબ્દો, વાક્યો, નાના ગદ્ય-પદ્યખંડ વાંચતા શીખ્યા જ છો. તેના પુનરાવર્તન રૂપે અહીં તમને કેટલીક કૃતિઓ આપી છે. જે તમને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપશે.

આ પુસ્તકમાં આપેલાં ગીતો બધાં મિત્રોની સાથે ગાવામાં તમે આનંદ અનુભવશો. વાર્તા સાંભળવાની, બીજાને કહેવાની તમને મજા આવશે. ચિત્ર પરથી વાર્તા તૈયાર કરી મિત્રોને કહેવાની ગમ્મત પડશે. આ પુસ્તકમાં તમને ગમે તેવા, આકર્ષક રંગીન ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે. સાથે જ કેટલીક ભાષિક રમતો પણ આપવામાં આવી છે. પાઠની નીચે આપેલા અવનવા સ્વાધ્યાય તમારી આકલન શક્તિને ખિલવશે. સાથે જ ગુજરાતી ભાષાની તમારી શબ્દસંપત્તિ પણ વધારશે.

આ પાઠ્યપુસ્તકમાં આપેલા ક્યૂ.આર. કોડમાં આપેલી માહિતી પણ તમને જરૂર ગમશે. ધોરણ બીજાનું વર્ષ પૂર્ણ થતાં સુધીમાં આપ સૌ અપેક્ષિત ક્ષમતાઓ ચોક્કસ પ્રાપ્ત કરશો એવો વિશ્વાસ છે.

મિત્રો અને સખીઓ, આનંદથી શિખતાં શિખતાં મોટા થાઓ ! આપ સૌને ખૂબ ખૂબ શુભેચ્છાઓ !!

(ડૉ. સુનિલ મગર)
સંચાલક
મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ
અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે.

પુણે
તા. : ૦૬ એપ્રિલ, ૨૦૧૯
ભારતીય સૌર દિનાંક:
૧૬ ચૈત્ર, ૧૯૪૧

ભારતનું સંવિધાન

આમુખ

અમે ભારતના લોકો ભારતને એક સાર્વભૌમ સમાજવાદી બિનસાંપ્રદાયિક લોકતંત્રાત્મક પ્રજાસત્તાક તરીકે સંસ્થાપિત કરવાનો

તથા તેના સર્વ નાગરિકોને :

સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ....ન્યાય

વિચાર, અભિવ્યક્તિ, માન્યતા,

ધર્મ અને ઉપાસનાની ....સ્વતંત્રતા

દરજ્જા અને તકની ....સમાનતા

પ્રાપ્ત થાય તેમ કરવાનો

અને તેઓ સર્વમાં

વ્યક્તિનું ગૌરવ અને રાષ્ટ્રની

એકતા અને અખંડતા સુદૃઢ કરે એવી ....બંધુતા

વિકસાવવાનો

ગંભીરતાપૂર્વક સંકલ્પ કરીને

અમારી સંવિધાનસભામાં ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૯ના રોજ આથી આ સંવિધાન અપનાવી, તેને અધિનિયમિત કરી અમને પોતાને અર્પિત કરીએ છીએ.

રાષ્ટ્રગીત

જનગણમન – અધિનાયક જય હે
ભારત-ભાગ્યવિધાતા :
પંજાબ, સિંધુ, ગુજરાત, મરાઠા,
દ્રાવિડ, ઉત્કલ, બંગ,
વિંધ્ય, હિમાચલ, યમુના, ગંગા,
ઉચ્છલ જલધિતરંગ,
તવ શુભ નામે જાગે, તવ શુભ આશિષ માગે,
ગાયે તવ જય ગાથા,
જનગણમંગલદાયક જય હે,
ભારત ભાગ્ય વિધાતા ।
જય હે, જય હે, જય હે,
જય જય જય જય હે ॥

પ્રતિજ્ઞા

ભારત મારો દેશ છે. બધા ભારતીઓ મારાં ભાઈબહેન છે.

હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ અને વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે. હું સદાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.

હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો પ્રત્યે આદર રાખીશ અને દરેક જણ સાથે સભ્યતાથી વર્તીશ.

હું મારાં દેશ અને દેશબાંધવો પ્રત્યે વફાદારી રાખવાની પ્રતિજ્ઞા લઉં છું. તેમનાં કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ સમાયેલું છે.

ધોરણ બીજું – ગુજરાતી અધ્યયન નિષ્પત્તિ

અધ્યયન માટે સૂચવેલી શૈક્ષણિક પ્રક્રિયા	અધ્યયન નિષ્પત્તિ
દરેક વિદ્યાર્થીઓને (ભિન્ન રૂપથી સક્ષમ બાળકો સહિત) વ્યક્તિગત, સમૂહમાં કાર્ય કરવાનો અવસર અને પ્રોત્સાહન મળે તે માટે – • પોતાની ભાષામાં બોલવાની, ચર્ચા કરવાની પૂરી સ્વતંત્રતા અને તક આપવી. • ગુજરાતીમાં સાંભળેલી વાત, કવિતા, વાર્તા વગેરેને પોતાની રીતે અને પોતાની ભાષામાં કહેવા-સાંભળવાની/પ્રશ્ન પૂછવાની અને પોતાની વાત જોડવાની તક હોય. • બાળકો દ્વારા પોતાની ભાષામાં કહેલી વાતોને ગુજરાતી અને અન્ય ભાષાઓમાં (જે ભાષાઓના બાળકો વર્ગમાં હોય) ફરીથી કહેવાની તક હોય. જેથી ભાષાઓને વર્ગમાં સમુચિત સ્થાન મળી શકશે અને એમનો શબ્દભંડોળ વધશે, અભિવ્યક્તિનો વિકાસ કરવાની તક પણ મળી શકશે. • વાચનખંડમાં સ્તર અનુસાર વિવિધ પ્રકારની તથા વિવિધ ભાષાઓમાં (બાળકોની પોતાની ભાષા, ગુજરાતી વગેરે) રોચક સામગ્રી જેમ કે – બાળસાહિત્ય, બાળપત્રિકા, પોસ્ટર, દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સામગ્રી ઉપલબ્ધ કરી આપવા. • ચિત્રોના આધારે અનુમાન કરીને જુદી-જુદી વાર્તાઓ, કવિતાને વાંચવાનો મોકો આપવો. • વિવિધ ઉદ્દેશો માટે વાંચતી વખતે વિવિધ પરિમાણોને વર્ગમાં સ્થાન આપવાની તક હોય, જેમ કે – કોઈ વાર્તામાંથી કોઈ માહિતી શોધવી, વાર્તાની ઘટનાનો ક્રમ નક્કી કરવો, પાત્રોના સંબંધમાં પોતાની પસંદ અથવા નાપસંદ વિશે કહેવું. • વાર્તા, કવિતા વગેરેને બોલીને, વાંચીને સંભળાવવાની તક હોય અને તે વિશે વાતચીત કરવાની તક હોય.	**વિદ્યાર્થી –** 02.05.01 વિવિધ ઉદ્દેશો માટે પોતાની ભાષા અથવા/અને શાળાની ભાષાનો ઉપયોગ કરીને વાતચીત કરે છે, જેમ કે – માહિતી મેળવવા પ્રશ્નો પૂછવા, વ્યક્તિગત અનુભવો રજૂ કરવા, પોતાનો તર્ક રજૂ કરવો વગેરે. 02.05.02 રજૂ થઈ રહેલી વાત, કવિતા, વાર્તા વગેરેને ધ્યાનથી સાંભળીને પોતાની ભાષામાં કહે છે. 02.05.03 જોયેલી, સાંભળેલી વાત, વાર્તા, કવિતા વગેરે વિશે વાતચીત કરે છે અને પોતાની પ્રતિક્રિયા વ્યક્ત કરે છે. 02.05.04 પોતાના વ્યક્તિગત જીવન અને પરિસર પર આધારિત અનુભવોને રજૂ થઈ રહેલી સામગ્રી, જેમ કે – કવિતા, વાર્તા, પોસ્ટર, જાહેરખબર વગેરે સાથે જોડીને વાતચીતમાં ઉપયોગ કરે છે. 02.05.05 ભાષાના વિશિષ્ટ શબ્દો અને ઉચ્ચારો સાથે રમતનો આનંદ લઈ લય અને પ્રાસવાળા શબ્દો બનાવે છે, જેમ કે – 'તરે, ફરે, ચરે' 02.05.06 પોતાની કલ્પનાથી વાર્તા, કવિતા વગેરે કહે છે/આગળ વધારે છે. 02.05.07 પોતાના સ્તર અને પસંદ અનુસાર, વાર્તા, કવિતા, ચિત્ર, પોસ્ટર વગેરેને આનંદપૂર્વક વાંચીને પોતાની પ્રતિક્રિયા વ્યક્ત કરે છે, પ્રશ્ન પૂછે છે. 02.05.08 ચિત્રની સૂક્ષ્મ અને પ્રત્યક્ષ બાજુઓનું ધ્યાનપૂર્વક અવલોકન કરે છે. 02.05.09 ચિત્રમાં અથવા ક્રમબદ્ધ ગોઠવેલા ચિત્રોમાં ઘટતી જુદી-જુદી ઘટનાઓ, પ્રવૃત્તિઓ અને પાત્રોને એક સંદર્ભ અથવા વાર્તાના સૂત્ર અનુસાર સમજે છે અને પ્રશંસા કરે છે. 02.05.10 પરિચિત/અપરિચિત લેખિત સામગ્રીમાં રૂચિ દર્શાવે છે, વાતચીત કરે છે અને અર્થની શોધ માટે વિવિધ ઉપાયો કરે છે, જેમ કે – ચિત્ર અને લખાણની મદદથી અનુમાન કરવું, અક્ષર-ધ્વનિ સંબંધનો ઉપયોગ કરવો, શબ્દો ઓળખવા, પૂર્વ અનુભવો અને માહિતીનો ઉપયોગ કરીને અનુમાન કરવું. 02.05.11 લેખિત અથવા છાપેલા અક્ષર, શબ્દ અને વાક્યના એકમોને સમજે છે, જેમ કે – 'મારું નામ વિમળા છે.'

અધ્યયન માટે સૂચવેલી શૈક્ષણિક પ્રક્રિયા	અધ્યયન નિષ્પત્તિ	
• સાંભળેલી, જોયેલી, વાંચેલી વાતોને પોતાની રીતે કાગળ પર ઉતારવાની તક હોય. એ ચિત્ર, શબ્દ અને વાક્ય પણ હોઈ શકે છે. • બાળકોએ સ્વલિપિમાં કરેલા લેખનને ભાષા શિખવાની પ્રક્રિયાનો ભાગ સમજવો જોઈએ. • સંદર્ભ અને ઉદ્દેશ અનુસાર ઉપયોગી શબ્દો અને વાક્યો પસંદ કરી, તેની રચના કરવાની તક હોય.		કહો, આ વાક્યમાં કેટલા શબ્દો છે? 'નામ' શબ્દમાં કેટલા અક્ષર છે અથવા 'નામ' શબ્દમાં કયા કયા અક્ષર છે ?
	02.05.12	ગુજરાતી વર્ણમાળાના અક્ષરોનો આકાર અને ધ્વનિ (ઉચ્ચાર) ઓળખે છે.
	02.05.13	શાળાની અંદર/બહાર (વાંચનખંડ/પુસ્તકાલય)માંથી પોતાને ગમતા પુસ્તકો જાતે પસંદ કરે છે અને વાંચવાની કોશિશ કરે છે.
	02.05.14	સ્વેચ્છાએ અથવા શિક્ષક દ્વારા નિશ્ચિત ઉપક્રમ અંતર્ગત આડી-ત્રાંસી રેખાઓ, અક્ષર-આકૃતિથી આગળ વધીને જોડણીનો ઉપયોગ અને સ્વ-નિયંત્રિત લેખન કરે છે.
	02.05.15	સાંભળેલી અને પોતાના મનની વાતોને પોતાની રીતે જુદી-જુદી રીતે ચિત્રો/શબ્દો/વાક્યો દ્વારા લેખિત રૂપે વ્યક્ત કરે છે.
	02.05.16	પોતાના વ્યક્તિગત જીવન અને પરિસર પર આધારિત અનુભવોનો પોતાના લેખનમાં ઉપયોગ કરે છે.
	02.05.17	પોતાની કલ્પનાથી વાર્તા, કવિતા વગેરે ને આગળ વધારે છે.

ધોરણ બીજું - શિક્ષક સાથે સંવાદ

શિક્ષક મિત્રો,

ધોરણ બીજામાં પ્રવેશેલા વિદ્યાર્થીઓએ ધો.પહેલામાં મૂળાક્ષરો-બારાખડી-અમુક જોડાક્ષરો શિખીને તેનો ભરપૂર મહાવરો કર્યો છે. અક્ષરથી શબ્દ, શબ્દથી વાક્ય અને ગદ્યાંશ-પદ્યાંશનું વાંચન અને લેખન તેમણે કર્યું છે. હવે ધોરણ બીજામાં તેમને એક ડગલું આગળ વધારવાના છે. આગળ જતાં તેઓ એક નવો વિષય 'પરિસર અભ્યાસ' શિખશે.

તેનો પૂર્વપરિચય વિદ્યાર્થીઓને થાય તે હેતુથી પાઠ્યપુસ્તકમાં પર્યાવરણ સંબંધી કેટલીક કૃતિઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બદલાયેલા નવા અભ્યાસક્રમનો મુખ્ય હેતુ વિદ્યાર્થીઓને ગોખણપટ્ટીથી મુક્ત કરી, જ્ઞાનથી આકલન તરફ લઈ જવાનો છે, માટે વિદ્યાર્થીઓ પાઠ-કવિતા વાંચી જાતે સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો ઉકેલી શકે તે માટે તેમના સહાયક બનવું, તૈયાર ઉત્તરો આપવા નહીં. અન્ય કેટલીક કૃતિઓ સંબંધી સૂચન નીચે આપવામાં આવ્યા છે.

પાનું ક્ર.	
૨.	ચિત્રમાં જુદી પડતી બાબતો શોધવા વિદ્યાર્થીઓના માર્ગદર્શક બનવું.
૩.	વિદ્યાર્થીઓને મૂળાક્ષર, બારાખડીનું પુનરાવર્તન કરાવ્યા બાદ વિષયાભિમુખ કરવા. આવી બીજી કૃતિઓ કરાવી વિદ્યાર્થીઓને દઢીકરણ કરાવવું.

પાનું ક્ર.	
૪.	'તો...' કાવ્ય દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની કલ્પના સૃષ્ટિ વિકસે, તેઓ પણ આવી કોઈ કવિતા લખવાનો પ્રયત્ન કરે તે માટે પ્રેરણા કરવી. ચિત્રનું નિરીક્ષણ કરી તે વિશે બોલવા વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરિત કરવા. જરૂર જણાય તો તેમને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછી શકાય.
૫.	આ કૃતિનો હેતુ વિદ્યાર્થીઓને પક્ષી પરિચય આપવાનો છે. પક્ષીઓ, તેમની વિશિષ્ટતા, તેમનો અવાજ વગેરેની માહિતી આપવી.
૭.	વર્ણમાળાના ક્રમ પ્રમાણે ગોઠવોની કૃતિનું સરસ દઢીકરણ કરાવવું.
૧૧.	આપેલા ચિત્ર પરથી વાર્તા તૈયાર કરતી વખતે જરૂર જણાય તો તેમને પ્રશ્નો પૂછી માર્ગદર્શકની ભૂમિકા નિભાવવી.
૧૩ થી ૧૭.	આપેલા દરેક જોડાક્ષરનો પૂરતો મહાવરો કરાવવો.
૧૮.	'આગળ અને પાછળથી વાંચ' કૃતિ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને ભાષિક સૌંદર્યથી પરિચિત કરવા અને વાંચનનો આનંદ માણતા કરવા.
★	ગદ્ય-પદ્યની નીચે સ્વાધ્યાયમાં આપેલી કૃતિઓ વિદ્યાર્થીઓની શબ્દસંપત્તિ, આકલનશક્તિ, અભિવ્યક્તિ ક્ષમતા વધારે, વ્યાકરણ શબ્દના ઉલ્લેખ સિવાય સહજપણે તેમની ભાષિક સમજ કેળવાય તે રીતે તૈયાર કરવામાં આવી છે. તો તે સંબંધિત માર્ગદર્શન આપવું. આકલન કૃતિ જાતે ઉકેલવામાં મદદરૂપ બનવું. સ્વમત - અભિવ્યક્તિ આધારિત પ્રશ્નો સંબંધે પહેલા વર્ગમાં ચર્ચા કરી બાળકોને પોતાનો મત વ્યક્ત કરવામાં મદદરૂપ થવું.
૨૬.	પ્ર. ૨માં કોષ્ટકમાંથી શબ્દ શોધતાં પહેલાં વિદ્યાર્થીઓને વિરુધ્ધાર્થી શબ્દ વિશે માહિતી આપવી.
૨૮.	ઉપક્રમ-૧ દ્વારા પ્રાણીઓ વિશેની સંપૂર્ણ માહિતી - પાલતુ પ્રાણી, જંગલી પ્રાણી, તેમના આવાસ, તેમની વિશેષતા વિશે લઘુત્તરી પ્રશ્નો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના પૂર્વજ્ઞાનને ચકાસી વિશેષ વાત કરવી.
૩૩.	વિદ્યાર્થીઓને ઋતુવિષયક સંપૂર્ણ જાણકારી આપવી.
૩૭.	પ્ર. ૨માં આપેલી કૃતિ કરાવતી વખતે વિદ્યાર્થીઓના શબ્દભંડોળમાં રહેલા શબ્દોના સરળ પર્યાયી શબ્દોથી તેમને અવગત કરાવવા.
૩૮.	પ્ર. ૬માં આપેલી કૃતિનો હેતુ મુખ્યત્વે વિદ્યાર્થીઓનું ધ્યાન જોડણી પ્રત્યે દોરવાનું છે. જેથી તેમને અત્યારથીજ શુદ્ધલેખનની આદત પડે.
૪૦.	વિદ્યાર્થીઓને સજીવ-નિર્જીવ, દિશા વિષયક માહિતી પૂરી પાડવી.
★	વાંચન કુટિર - ૧માં સ્વાદ, પ્રાણી અને તેના બચ્ચાં વિશે માહિતી આપી છે. તે વિશે લઘુત્તરી પ્રશ્નો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનું પૂર્વજ્ઞાન ચકાસી વિશેષ માર્ગદર્શન આપવું.
૪૨.	ડૉ. અબ્દુલ કલામનો પરિચય આપવો. કઠોર શબ્દથી થતી હાનિ વિશે વાત કરવી. વિદ્યાર્થીઓના અનુભવ વિશ્વના પ્રસંગ પણ પૂછવા.
૪૭.	ઉપક્રમ - ૪ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને પ્રક્રિયાનો ક્રમ સમજાવવો અપેક્ષિત છે.
૫૨.	ઉપક્રમ - ૫ માં આપેલી કૃતિ - પહેલો અક્ષર કાઢી બનતો નવો શબ્દ, તેનો અર્થ લખ તથા જુદાં પડતાં શબ્દ પર ગોળ કર, જેવી વધુ કૃતિ તૈયાર કરી દઢીકરણ કરાવવું.
૭૫.	ઉપક્રમ - ૯ માં આપેલા એક - અનેક વિશે વિશેષ માહિતી આપી દઢીકરણ કરાવવું.

અનુક્રમણિકા

ક્રમ		પાના ક્ર.
૧.	પ્રાર્થના	૧
૨.	કૃતિ – ૧ થી ૧૧	૨થી ૧૨
૩.	જોડાક્ષર પરિચય	૧૩થી ૧૭
૪.	ઉપક્રમ – ૧	૧૮
૫.	બગીચાની સ્કૂલ	૧૯
૬.	વિરામચિહ્નો	૨૩
૭.	સુંદર ઘર	૨૪
૮.	ઉપક્રમ – ૨	૨૮
૯.	બાર મહિના	૨૯
૧૦.	ઉપક્રમ – ૩	૩૩
૧૧.	ચતુર શિયાળ	૩૫
૧૨.	ઉપક્રમ – ૪	૪૦
૧૩.	વાંચન કુટિર – ૧	૪૧
૧૪.	શ્રવણ	૪૪
૧૫.	ઉપક્રમ – ૫	૪૭
૧૬.	કોઈ જ નવરું નથી	૪૮
૧૭.	ઉપક્રમ – ૬	૫૨
૧૮.	તહેવારોની તકરાર	૫૩
૧૯.	ઉપક્રમ – ૭	૫૭
૨૦.	ઝાડ બચી ગયું !	૫૮
૨૧.	ઉપક્રમ – ૮	૬૨
૨૨.	ચાલો બજારમાં	૬૩
૨૩.	ઉપક્રમ – ૯	૬૮
૨૪.	સાથે કરીએ કામ	૬૯
૨૫.	વાંચન કુટિર – ૨	૭૪
૨૬.	ઉપક્રમ – ૧૦	૭૫
૨૭.	ઉપક્રમ – ૧૧	૭૬

પ્રાર્થના

પ્રભુ અમે તારાં સૌ બાળ,
લેજે અમારી સદા સંભાળ.
ભૂલ કદી જો થાય અમારી,
તો પ્રભુ લેજે તે સુધારી.
ચડીએ પડીએ પણ ના હઠીએ,
હિંમત રાખી આગળ વધીએ.
આગળ વધતાં મન મૂંઝાય,
ધાજે કરવા અમને સહાય.
અમને આવે શુભ વિચાર,
ધરવાં કામો હાથ અપાર.
શક્તિ આપી કર બળવાન,
પ્રાર્થના કરીએ હે ભગવાન.

– દાસબાબુ ડી. પટેલ

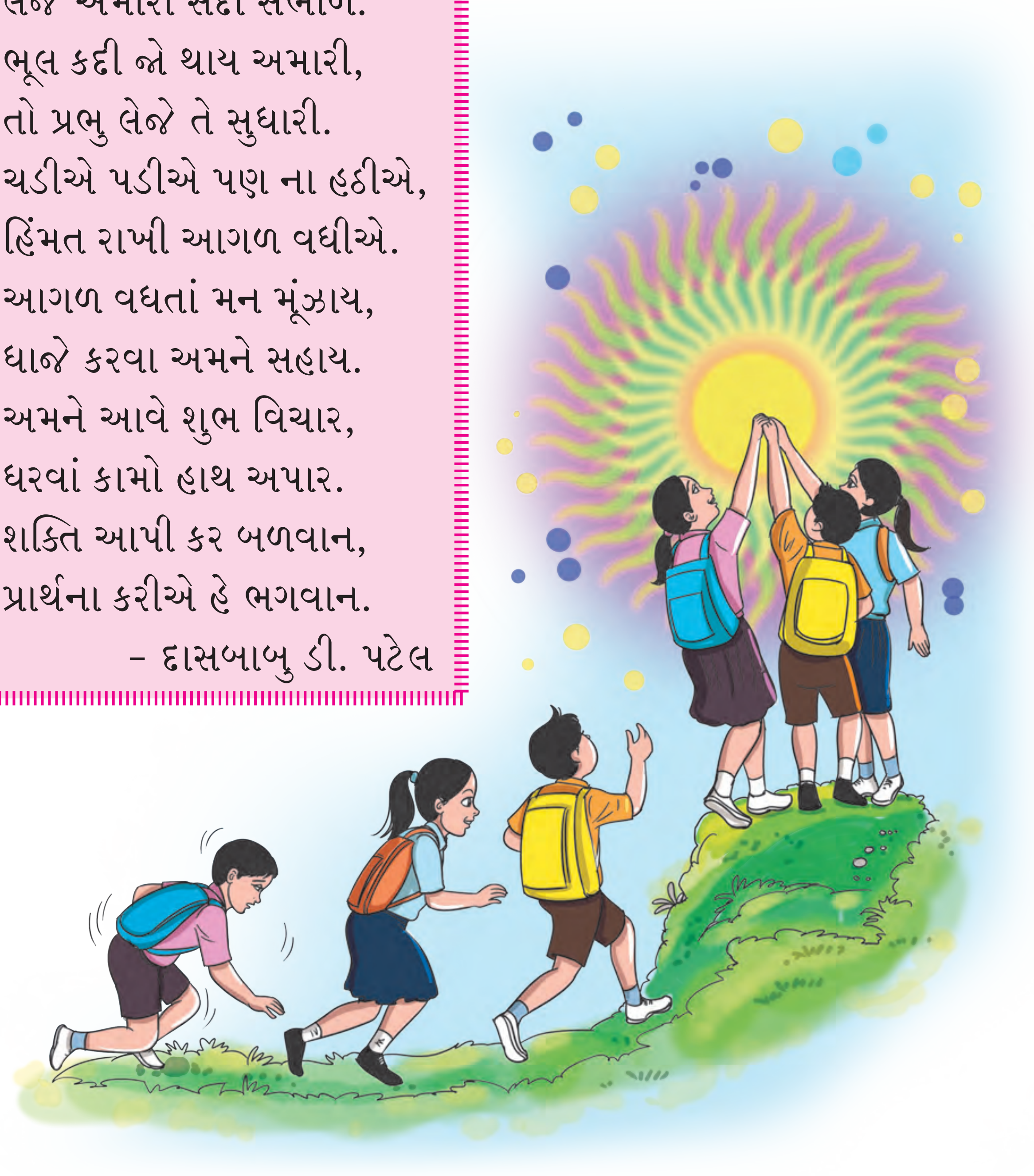

શાળા એ જ્ઞાનનું મંદિર છે.

કૃતિ - ૧

❉ **ચિત્ર જો અને તેમાંની ગમ્મત/જુદી બાબતો શોધ.**

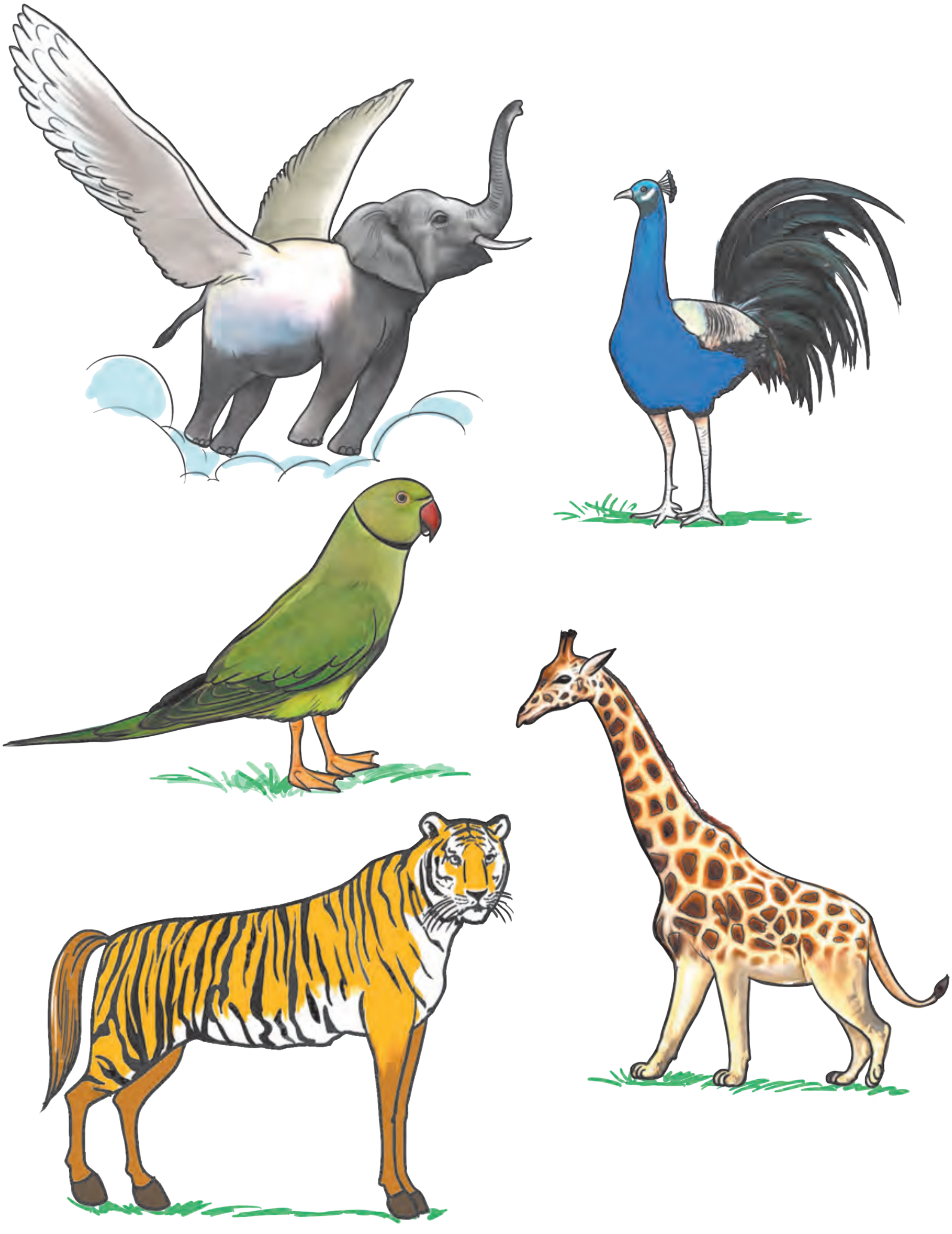

હંમેશા સાચું બોલીએ.

કૃતિ - ૨

❋ આગળનો મૂળાક્ષર લખ.

	ઘ
	ઝ
	ય

	ખ
	બ
	સ

	છ
	ણ
	ળ

	વ
	ત
	ચ

❋ પાછળનો મૂળાક્ષર લખ.

ક	
ર	
ઢ	

ભ	
ક્ષ	
વ	

ળ	
ચ	
ઘ	

ગ	
ઠ	
પ	

❋ ખૂટતા મૂળાક્ષર લખ.

ચ		જ			ઠ		ઢ
	ર		વ			સ	
દ		ન		ફ		ભ	

❋ બારાખડી પૂર્ણ કર.

ફ		ફિ		ફુ		ફે	
	મા		મી		મૂ		મૈ
ચુ		ચે		ચો		ચં	

શિસ્તનું પાલન કરીએ.

કૃતિ - ૩

❉ ચિત્ર જો અને યોગ્ય રીતે જોડ.

સફરજન

આસન

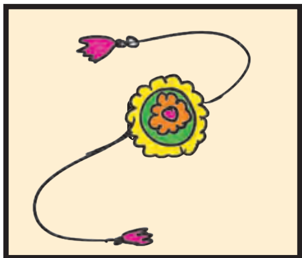

ઘડિયાળ

રાખડી

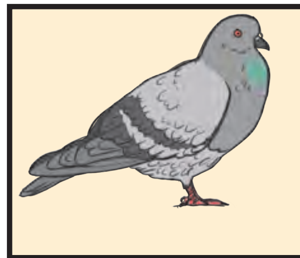

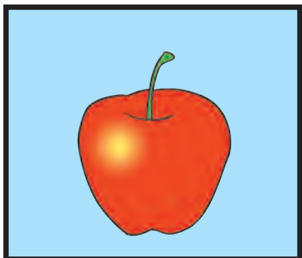

ટુવાલ

કબૂતર

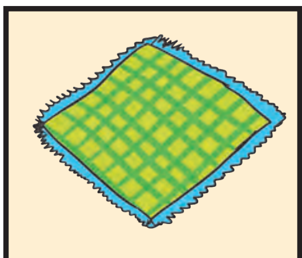

થેલી

મોર

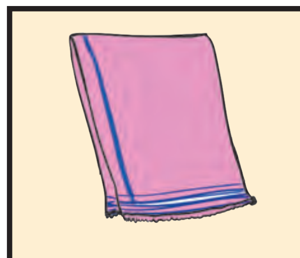

બંગડી

યતિ

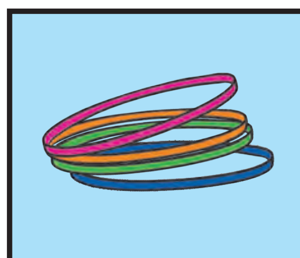

જન્મદિવસે એક વૃક્ષ વાવીએ.

કૃતિ - ૪

❁ **શબ્દસાંકળ પૂર્ણ કર.**

રકાબી ◇◇ ______ ◇◇ ______ ◇◇ ______ ◇◇ ______

ચોટલો ◇◇ ______ ◇◇ ______ ◇◇ ______ ◇◇ ______

ધોકો ◇◇ ______ ◇◇ ______ ◇◇ ______ ◇◇ ______

❁ **ચિત્રની જગ્યાએ યોગ્ય શબ્દ વાપરીને વાંચ.**

(૧) દુ +

(૨) +

(૩) 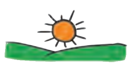 + મુખી

(૪) 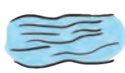 +

(૫) 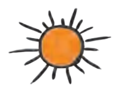 સવારે ઊગે છે.

(૬) મને ભાવે છે.

(૭) મારી પાસે છે.

(૮) આકાશમાં ચમકે છે.

❁ **આપેલા મૂળાક્ષરોની બારાખડીથી અર્થપૂર્ણ શબ્દ તૈયાર કર.**

(૧) ક ત ર – ______

(૨) ખ ટ ર – ______

(૩) ગ ધ ડ – ______

(૪) વ મ ન – ______

(૫) ઢ ગ લ – ______

(૬) જ લ બ – ______

(૭) અ ર સ – ______

(૮) ટ મ ટ – ______

ઉત્સવોમાં સહભાગી બનીએ.

કૃતિ - ૫

✻ ચિત્ર ઓળખી નામ લખ.

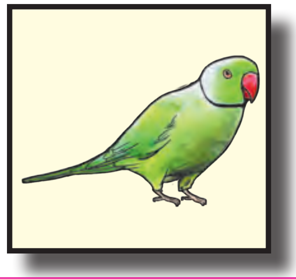

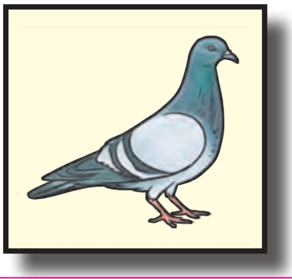

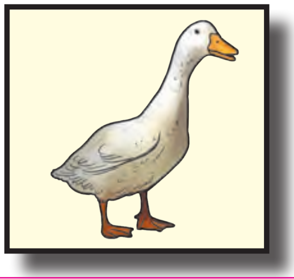

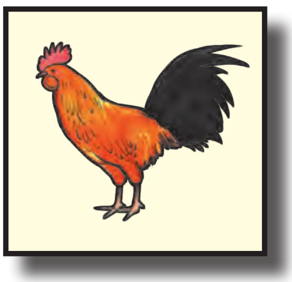

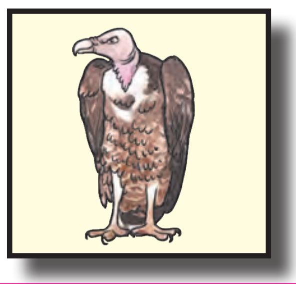

પક્ષીઓને ચણ આપીએ.

કૃતિ - ૬

❋ મૂળાક્ષરોને વર્ણમાળાના ક્રમ પ્રમાણે ગોઠવ.

(૧)	ઝ	ક	ચ				
(૨)	થ	પ	ગ				
(૩)	છ	ન	ગ				
(૪)	ળ	જ	લ				
(૫)	ત	ન	ટ				
(૬)	જ	ગ	ત				
(૭)	શ	જ્ઞ	મ				
(૮)	મ	પ	ર				
(૯)	ર	મ	ણ				
(૧૦)	ર	ભ	ત				

❋ જવાબના શબ્દોમાં ખૂટતા અક્ષરો લખ.

(૧)	રજાની ભાઈ કેવી	મ	જા	
(૨)	માના ભાઈ તે	મા		
(૩)	જયાં કાપડ તૈયાર થાય તે	મિ		
(૪)	ખારું ખારું પણ નામ તો	મી		
(૫)	રાજાને માથે હોય તે	મુ		
(૬)	ઝાડનો જે ભાગ જમીનની અંદર હોય તે	મૂ		
(૭)	ગીત ગાતું પંખી	મે		
(૮)	કૃષ્ણની માતા યશોદા	મૈ		
(૯)	રસ્તા પર દોડતું વાહન	મો		
(૧૦)	ગાંધીજી સોમવારે પાળતા	મૌ		
(૧૧)	સૌ જ્યાં દર્શન કરવા જાય	મં		

સાઈકલ વાપરીએ, પર્યાવરણ બચાવીએ.

તો...

આ સૂરજની સાથે જ ચાંદો જો ઊગે,
તો ગરમીમાં રાહત કંઈ થાય;
ને વર્ષાની સાથે જો છત્રીઓ વરસે,
તો સાવે ના ભીંજાઈ જવાય.
નળમાંથી જળ, દૂધ, શરબત જો આવે,
તો શોપિંગના ફેરા જાય;
ને વૃક્ષે ઊગે રોટી, થડથી ઝરે મધ,
તો બંદા લહેરથી ખાય,
જૂતાંને પાંખો જો ફડફડતી ઊગે,
તો સ્પર્ધામાં આગળ ધસાય,
ને ભણવાનું સઘળું પચાવે કોઈ ગોળી,
તો નંબર પહેલો પમાય !

– યશ

❊ ચિત્ર જો. કોણ શું બોલતું હશે તે કહે.

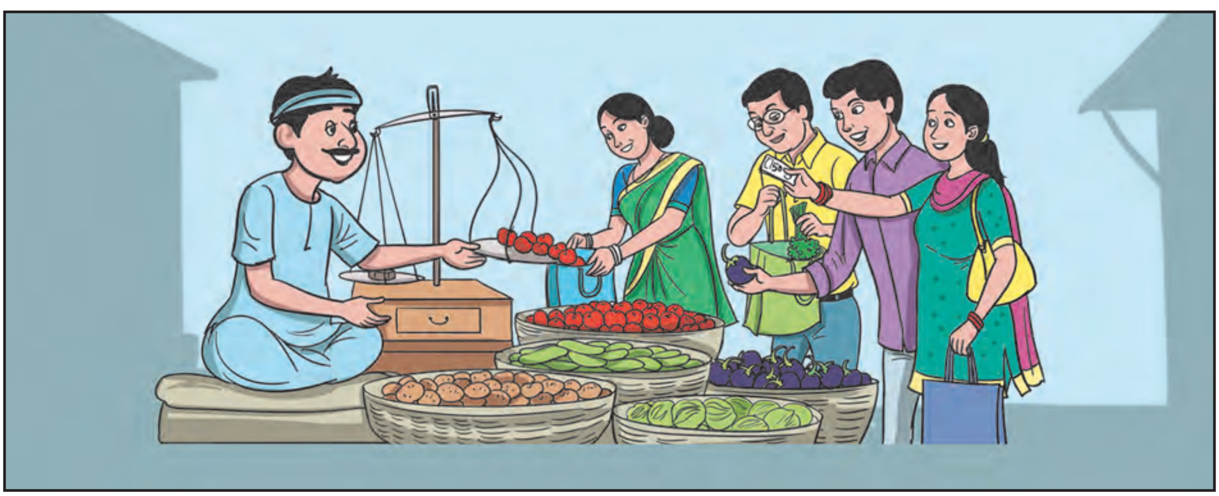

પુસ્તકને મિત્ર બનાવીએ.

કૃતિ - ૮

પૂર્ણવિરામની ઓળખ

● દરેક વિધાન વાક્ય - સાદા વાક્યના અંતે પૂર્ણવિરામ મૂકવામાં આવે છે.
દરેક જૂથમાંથી એક શબ્દ લઈ વાક્ય બનાવ. વાક્યના અંતે પૂર્ણવિરામ મૂક.

આશિષ, અમન, ભારતી, ફાતિમા, જૉન, ઈલા	પાઠ, દાખલા, રમત, શાક, ઈડલી, અંદર	રમ, લાવ, વાંચ, આવ, આપ, ગણ	●

(૧) .... (૪) ....

(૨) .... (૫) ....

(૩) .... (૬) ....

❊ શબ્દોનો ઉપયોગ કરી વાક્ય બનાવ.

(૧) ફૂલ, તળાવ, કમળ – ....

....

(૨) રસ્તા, દોડતાં, વાહનો – ....

....

વિદ્યા વિનયથી શોભે.

કૃતિ - ૯

❋ આપેલા ચિત્ર પરથી વાક્ય બનાવ.

(૧) 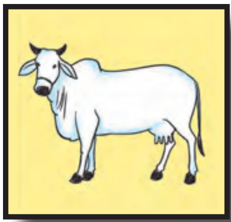

....

....

(૨)

....

....

(૩)

....

....

(૪)

....

....

(૫)

....

....

(૬)

....

....

વિદ્યાર્થી જીવન એ સોનેરી જીવન.

કૃતિ - ૧૦

❉ **ચિત્રો પરથી વાર્તા તૈયાર કર.**

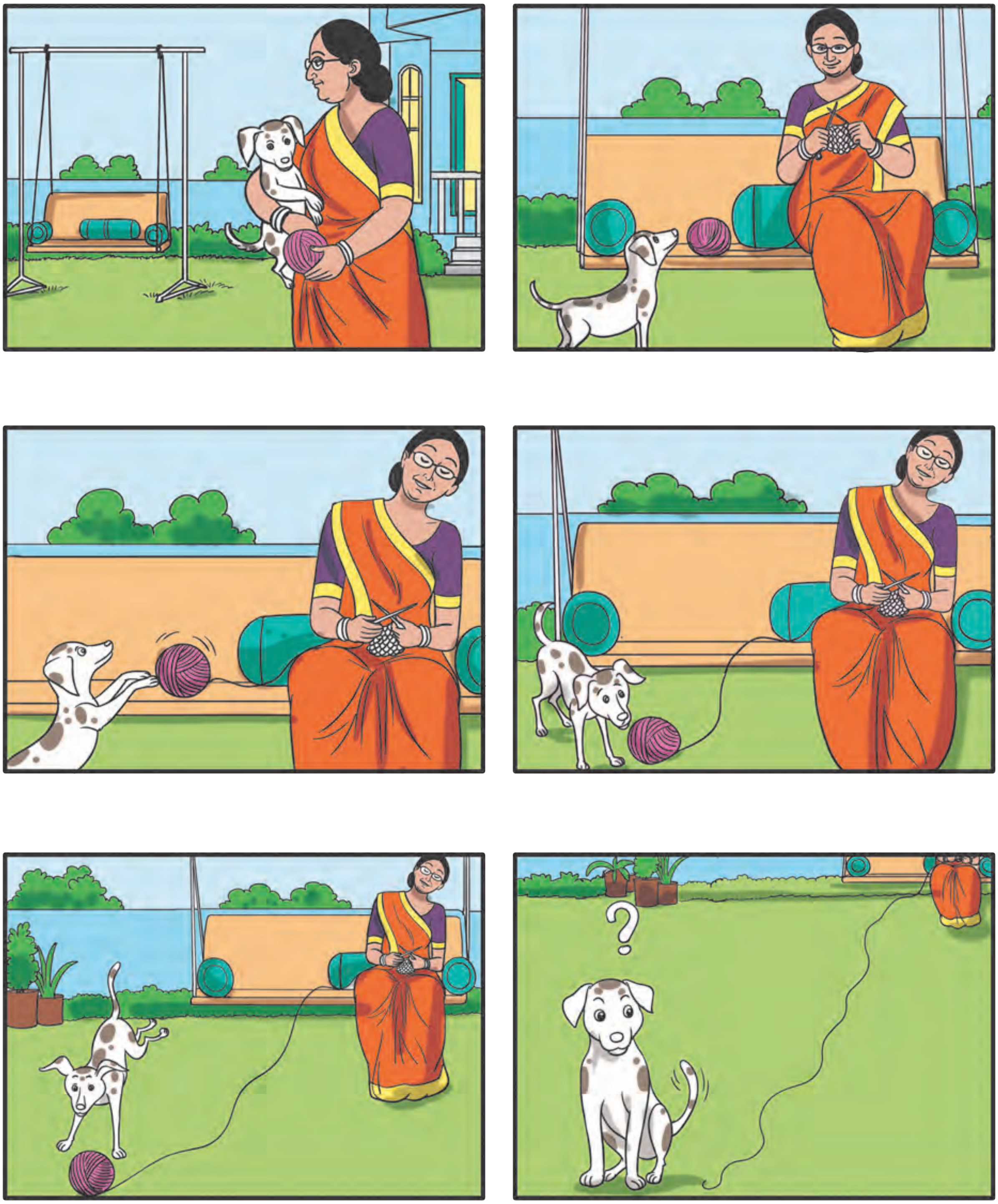

ખરાબ અક્ષર એટલે અધૂરી કેળવણી.

કૃતિ - ૧૧

❁ આપેલા શબ્દના અક્ષરો પરથી બીજા પાંચ શબ્દો બનાવ.

(૧)

ભાવનગર

ભાર

....

....

....

....

....

(૨)

સફરજન

ફરજ

....

....

....

....

....

❁ સૂચના મુજબ અક્ષર લઈ બનતો નવો શબ્દ વાંચ અને લખ.

બીજો અક્ષર ☐

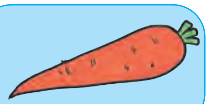
બીજો અક્ષર ☐

પહેલો અક્ષર ☐

પહેલો અક્ષર ☐

ત્રીજો અક્ષર ☐

ભારતમાં આવેલી એક અજાયબી : ....

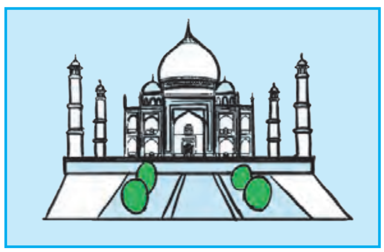

જનસેવા એ જ પ્રભુસેવા.

જોડાક્ષર પરિચય

લ્	ય	લ્ય	મૂલ્ય	ચાલ્યા	ઝીલ્યા
પ્	ય	પ્ય	પ્યાલા	આપ્યા	રોપ્યા
ગ્	ય	ગ્ય	આરોગ્ય	જગ્યા	ભાગ્ય
હ્	ય	હ્ય	ડાહ્યો	બાહ્ય	કહ્યું
ન્	ય	ન્ય	ન્યાય	કન્યા	ધન્ય
દ્	ય	દ્ય	વિદ્યા	પદ્ય	ખાદ્ય
ક્	ય	ક્ય	અશક્ય	વાક્ય	ક્યારે
ચ્	ય	ચ્ય	વાંચ્યું	પહોંચ્યો	નાચ્યો
સ્	ય	સ્ય	હાસ્ય	ભસ્યા	વરસ્યા
ળ્	ય	ળ્ય	ગળ્યું	મળ્યો	દળ્યું
મ્	ય	મ્ય	રમ્ય	મ્યાન	ગમ્યો
ડ્	ય	ડ્ય	પડ્યો	રડ્યા	તોડ્યું
વ્	ય	વ્ય	આવ્યાં	વ્યાસ	વ્યાયામ
ખ્	ય	ખ્ય	ખ્યાલ	ખ્યાતિ	ચાખ્યું
ત્	ય	ત્ય	ત્યારે	સત્ય	ત્યાગ
જ્	ય	જ્ય	રાજ્ય	પૂજ્ય	જ્યોતિ
ધ્	ય	ધ્ય	ધ્યાન	સાધ્ય	ધ્યેય
ષ્	ય	ષ્ય	મનુષ્ય	ધનુષ્ય	આયુષ્ય

બધાં હળી મળીને રહીએ.

✻ અક્ષરોને જોડતાં તૈયાર થતા જોડાક્ષર વાંચ. આપેલા શબ્દોને વાંચીને લખ.

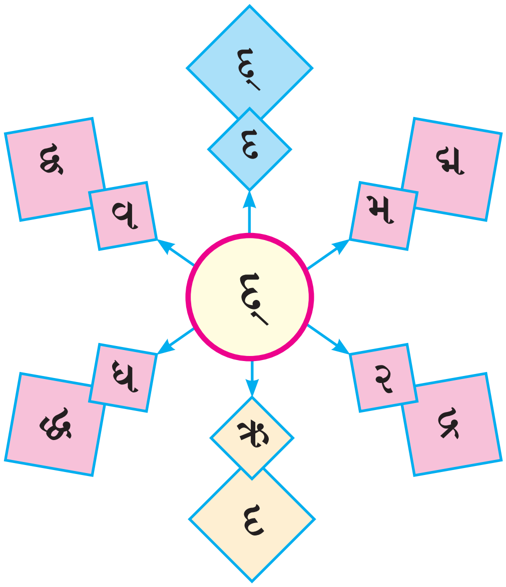

મુદ્દો – ....

દ્રાક્ષ – ....

દ્વાર – ....

પદ્મ – ....

દૃશ્ય – ....

બુદ્ધ – ....

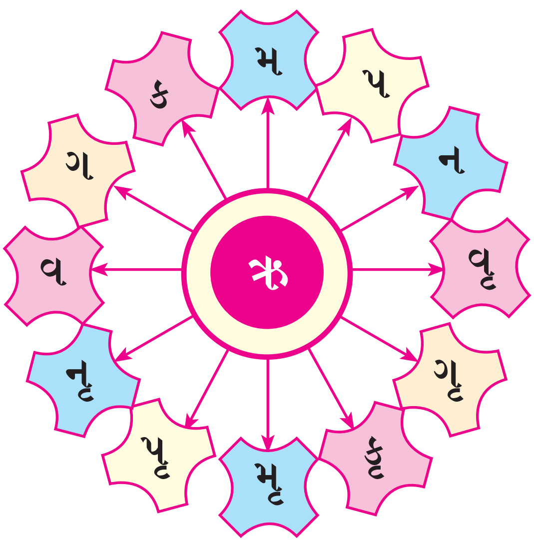

વૃક્ષ – ....

મૃગ – ....

નૃપ – ....

ગૃહ – ....

પૃષ્ઠ – ....

કૃપા – ....

આપ ભલા તો જગ ભલા.

❈ રમતિયાળ 'ર'ની મસ્તી જો.

(૧) 'પ' અડધોને 'ર' આખાની
લડાઈ ભારે આવી;
પેટ અને પગ વચ્ચે ઘૂસી
'પ' ને દીધો હરાવી.

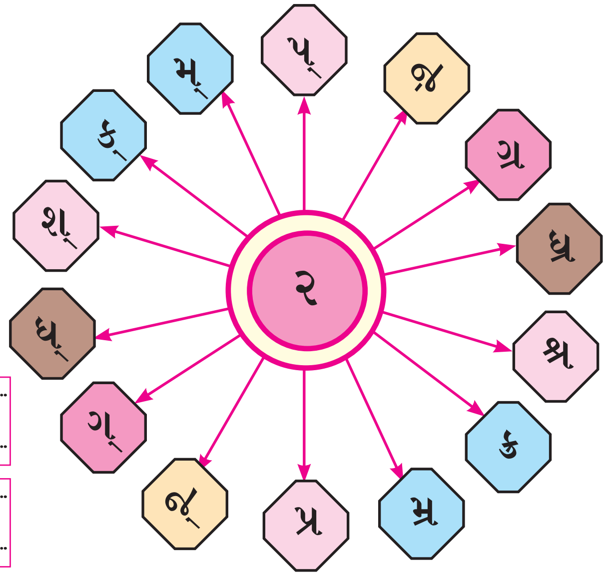

નમ્ર- .... ક્રમ- ....

શ્રમ- .... ગ્રહ- ....

આંધ્ર- .... વજ્ર- ....

પ્રથા- .... પ્રજા- ....

---

(૨) અડધો 'ર' નીચે આવે તો
તીરનું રૂપ તાકે 'ટ્ર', 'ડ્ર',
'હ્ર', 'ઠ્ર' નાં અંગ વાળે
ઉચ્ચારને પણ અજવાળે.

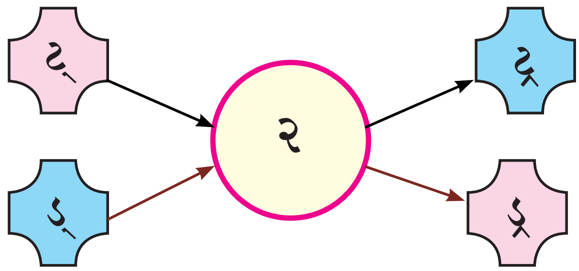

ટ્રામ – .... ટ્રક – ....

ડ્રમ – .... ડ્રાઉં – ....

---

(૩) અડધો 'ર' ભારે તોફાની
એનો ન મળે જોટો;
વચ્ચે આવે, માથે બેસે,
કરશો ત્યાં નહિ ગોટો.

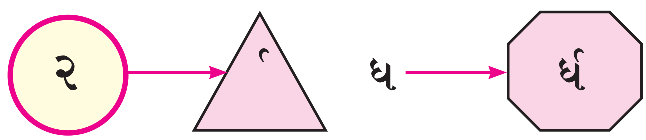

વર્ગ- .... સૂર્ય- ....

શર્મા- .... પૂર્ણ- ....

સંગ તેવો રંગ.

❈ શબ્દો વાંચ અને લખ.

અશ્વ		કૃષ્ણ		શ્યામ	
વિશ્વ		તૃષ્ણા		ગોલ્ફ	
શ્રીખંડ		વિશિષ્ટ		દુગ્ધ	
આશ્રમ		સ્પષ્ટ		વસ્ત્ર	
પત્ર		કાષ્ઠ		સ્તબ્ધ	
ત્રીસ		વશિષ્ઠ		જિલ્લો	
પ્રકાશ		કાઢ્યું		ડબ્બો	
પ્રણામ		અક્કલ		બક્કલ	
ભણ્યા		સૂંઘ્યું		તૂટ્યો	
ગણ્યા		ઊંઘ્યું		ફૂટ્યો	
ભટ્ટ		કિસ્સો		છઠ્ઠો	

સંતોષી નર સદા સુખી.

❉ વાક્યો વાંચ, લખ અને જીવનમાં અપનાવ.

(૧) નિયમિત સ્નાન કરી સ્વચ્છ કપડાં પહેરો.

(૨) બહારની ખાદ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરો.

(૩) શાંત ચિત્તે અભ્યાસ કરો.

(૪) વ્યાયામ કરવાથી આરોગ્ય સારું રહે છે.

(૫) સિગ્નલ જોયા પછી રસ્તો ઓળંગવો.

(૬) ઘર, શાળા, પરિસર સ્વચ્છ રાખવાં.

(૭) ડૉક્ટરની સલાહ માનો.

(૮) પૂછ્યા વગર કોઈની વસ્તુ લેવાય નહિ.

પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા.

ઉપક્રમ – ૧

❉ **નીચેનો ફકરો વાંચી તે અનુસાર ચિત્ર દોરી તેમાં રંગ પૂર.**

આશિષ અને એનો મિત્ર નદી કિનારે ફરવા ગયા. નદીની બાજુમાં ઝાડ હતું. ઝાડની નીચે રંગબેરંગી ફૂલો હતાં. આકાશમાં વાદળો હતાં. પક્ષીઓ ઊડી રહ્યાં હતાં. વાદળોની વચ્ચે સૂરજદાદા હતા.

❉ **આગળ અને પાછળથી વાંચ.**

• નવીન	• મલમ	• મામા
• તરત	• જહાજ	• નવજીવન
• સરસ	• નયન	• મલયાલમ
• ખા ટામેટાં ખા.	• લીમડી ગામે ગાડી મલી.	• મોરથી રમો.

ધીરજનાં ફળ મીઠાં.

બગીચાની સ્કૂલ

હેં? હેં? હેં? શું વાત કરો છો ? બગીચાની સ્કૂલ ?
ના, ના, ના, ભાઈ એવું ના હોય, હશે તમારી ભૂલ !

અરે બગીચામાં ચાલે છે એક મજાની સ્કૂલ,
હળી-મળીને રોજ ભણે છે બધા રંગનાં ફૂલ,
મેં તો મારી આંખે જોયું, નથી જ મારી ભૂલ.
હેં ? હેં ? હેં ? શું વાત કરો છો ? બગીચાની સ્કૂલ ?

તો બોલો કે કેવાં કેવાં ફૂલો એમાં ભણતાં ?
આ તે કેવી સ્કૂલ અને આ ફૂલો કેવું શિખતાં ?
કોણ આવતું અવ્વલ નંબર? કોના ડાંડિયા ડૂલ ?
હેં ? હેં ? હેં ? શું વાત કરો છો ? બગીચાની સ્કૂલ ?

ગુલાબ, ચંપો, ગલગોટા ને કરેણ રોજે ભણતાં,
સુગંધને પ્રસરાવીને એ શિખે રોજ ઊઘડતાં,
બધાં જ આવે અવ્વલ નંબર, આ તો ફૂલની સ્કૂલ,
હા, હા, હા, ભાઈ સાચી છે આ બગીચાની સ્કૂલ,
હું જ તમારી વાત ન માન્યો, હતી એ મારી ભૂલ.

– જિગર જોષી

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દ કૌંસમાંથી શોધીને લખ.
(અવ્વલ, બગીચો, ફૂલ, સુગંધ, સ્કૂલ, મજા)

(૧) બાગ – ______ (૪) પહેલો – ______

(૨) ખુશબૂ – ______ (૫) પુષ્પ – ______

(૩) મોજ – ______ (૬) શાળા – ______

પ્ર.૨. કાવ્યમાંથી જોડાક્ષરવાળા શબ્દો લખ.

પ્ર.૩. કાવ્યમાંથી ફૂલોનાં નામ લખ.

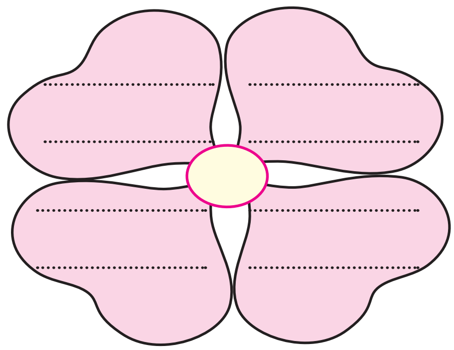

પ્ર. ૪. શું તે લખ.

(૧) શાળામાં ફૂલો શીખે છે – ______

(૨) શાળામાં અવ્વલ નંબરે આવે છે – ______

(૩) બધા રંગનાં ફૂલ ભણે છે – ______

પ્ર. ૫. ખાલી જગ્યા પૂર.

(૧) અરે .... માં ચાલે છે એક મજાની સ્કૂલ.

(૨) કોણ આવતું .... નંબર, કોના .... ડૂલ ?

(૩) .... ને પ્રસરાવીને એ શીખે રોજ ઉઘડતાં.

પ્ર. ૬. નમૂના મુજબ શબ્દ સામે 'કેવો', 'કેવી', 'કેવું'માંથી યોગ્ય શબ્દ લખ.

(૧) કેવી સ્કૂલ	(૪) કેવું ફૂલ	(૭) કેવો બગીચો
(૨) ______ હાથી	(૫) ______ પતંગિયું	(૮) ______ ગુલાબ
(૩) ______ મોગરો	(૬) ______ સસલું	(૯) ______ મધમાખી

પ્ર. ૭. નમૂના મુજબ ખાલી જગ્યામાં અક્ષર મૂકી નવો શબ્દ લખ.(ભ, ન, જ, ર, ખ, ગ)

(૧) ભ મે	(૩) ___ મે	(૫) ___ મે
(૨) ___ મે	(૪) ___ મે	(૬) ___ મે

પ્ર. ૮. તારી શાળામાં તું શું શું ભણે છે તે લખ.

....

....

....

....

પ્ર. ૯. તને ગમતા ફૂલ વિશે બે વાક્ય લખ.

....

....

....

....

હું વાંચું... તું પણ વાંચ.

અમે શાળામાં ભણીએ

હાં રે અમે શાળામાં ભણીએ,
હાં રે અમે નવી નવી વાતો શીખીએ.

અમે સંગીતના વર્ગમાં જઈએ,
અમે નીત નવાં ગીતો ગાઈએ.

અમે ઢોલકના થાપ પર નાચીએ,
હાં રે અમે શાળામાં ભણીએ.

હાં રે અમે નવી નવી વાતો શીખીએ,
અમે નાનકડા બંગલા બનાવીએ.

અમે માટીનાં રમકડાં બનાવીએ,
અમે કાગળની હોડી બનાવીએ.

હાં રે અમે શાળામાં ભણીએ,
હાં રે અમે નવી નવી વાતો શીખીએ.

અમે બાગમાં હીંચકા ખાઈએ,
અમે લસરપટ્ટીમાં લસરીએ,
અમે ચકડોળમાં બેસી ફરીએ.

હાં રે અમે શાળામાં ભણીએ,
હાં રે અમે નવી નવી વાતો શીખીએ.

લાંબું શું તે વાંચ.

જિરાફની ડોક લાંબી
સસલાના કાન લાંબા
હાથીની સૂંઢ લાંબી
ગાયની પૂંછડી લાંબી
બગલાની ચાંચ લાંબી
સિંહની કેશવાળી લાંબી
મોરનાં પીંછાં લાંબાં
હરણના પગ લાંબા

ફૂલોની જેમ હસતાં રહીએ.

વિરામચિહ્નો

? પ્રશ્નાર્થચિહ્ન

★ વાક્યમાં શું, કોણ, ક્યાં, કેવું, કેટલું વગેરે શબ્દો દ્વારા પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હોય ત્યારે વાક્યના અંતે પ્રશ્નાર્થચિહ્ન મૂકવામાં આવે છે.

દા.ત. (૧) આ પુસ્તક કોનું છે ? (૨) તમારું નામ શું છે ?

, અલ્પવિરામચિહ્ન

★ એક જ પ્રકારનાં અનેક નામ હોય ત્યારે નામની વચ્ચે અલ્પવિરામ મૂકવામાં આવે છે.

દા.ત. (૧) ફૂલદાનીમાં લાલ, પીળાં, ગુલાબી, સફેદ ફૂલો છે.

(૨) સાગર, આકાશ, નમન રમે છે.

★ **વાક્યોમાં યોગ્ય વિરામચિહ્નો મૂક.**

(૧) તું ક્યા ધોરણમાં ભણે છે

(૨) મને તારી પેન આપ

(૩) કંપાસમાં પેન્સિલ રબર ફૂટપટ્ટી છે

(૪) અમે બજારમાંથી સફરજન કેળાં દાડમ ખરીદ્યાં

(૫) તમે ક્યાં જાઓ છો

(૬) તમે ક્યાં રહો છો

(૭) અમે ઘરકામ કરીએ છીએ

(૮) અમે શાળામાં ગુજરાતી ગણિત અંગ્રેજી ભણીએ છીએ

(૯) ત્યાં કોણ ઊભું છે

(૧૦) અમે પૂના જઈએ છીએ

વગર વિચાર્યું જે કરે, તે પાછળથી પસ્તાય.

સુંદર ઘર

રજાનો દિવસ હતો. સુધા રેખાની બહેનપણી હતી. આજે સુધા તેને ઘેર જવાની હતી.

સવારે નવ વાગે સુધા રેખાને ઘેર પહોંચી ગઈ. રેખા તો સુધાની રાહ જોઈને જ ઊભી હતી. રેખાએ સુધાને આનંદથી કહ્યું, ''આવ, સુધા આવ. તું આવી ! હું ખૂબ રાજી થઈ.''

ઘરમાં રેખાનાં બા-બાપુજી હતાં. સુધાએ તેમને વંદન કર્યાં. બા-બાપુજી ખુશ થયાં.

રેખા એક નાના ઘરમાં રહેતી હતી. તે ખૂબ ચોખ્ખું હતું. આગલા ઓરડામાં એક હીંચકો હતો. તેના પર તેઓ બેઠાં અને વાતો કરવા લાગ્યાં. પણ સુધાની આંખો ભારે ચકોર હતી. તેણે તો ઓરડામાં બધું જોઈ લીધું. ફૂલદાનીમાં સુંદર ફૂલો હતાં. ખૂણામાં રમકડાંનું નાનું કબાટ હતું. તેમાં જુદી જુદી જાતનાં રમકડાં સરસ રીતે ગોઠવેલાં હતાં. દીવાલ પર છબિઓ એકસરખી હારમાં ટાંગી હતી.

બીજા ખૂણામાં કાચનાં બારણાંવાળું એક કબાટ હતું. તેમાં પુસ્તકો સરસ રીતે ગોઠવેલાં હતાં. એક ખાનામાં નાનાં પુસ્તકો હતાં, બીજામાં મોટાં. વાર્તાની સુંદર ચોપડીઓ પણ હતી. સુધા બોલી ઊઠી, ''કબાટમાં કેવી મજાની ચોપડીઓ છે!''

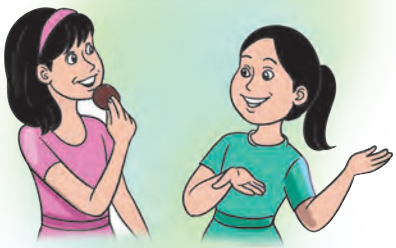

બાએ રેખાને રસોડામાં બોલાવી. રેખા અંદર ગઈ. સુધા માટે ચા અને નાસ્તો લઈને પાછી આવી. સુધાએ રેખા સામે જોયું. તેણે જોયું કે કપરકાબી ખૂબ ચોખ્ખાં હતાં.

સુધા રેખાને કહે, ''તારું ઘર તો સાચે જ ચોખ્ખુંચટ છે. મને ખૂબ ગમ્યું.''

રેખા હસીને બોલી, ''હું દરરોજ સવારે ટેબલ, ખુરશી ને કબાટ સાફ કરું છું. મારી બા પલંગ પર ચાદર પાથરે. ચાદરમાં એક પણ સળ હોય એ એમને ન ગમે. મારા બાપુજી પુસ્તકો બરાબર ગોઠવે. આમ, અમે બધાં જ એકબીજાંને મદદ કરીએ. પછી તો ઘર ચોખ્ખું જ રહે ને ?''

પછી સુધા ઘેર ગઈ. તેણે તેની બાને રેખાના ચોખ્ખાં ઘરની વાત કરી. તે બોલી, ''બા, આપણે પણ રેખાનાં ઘર જેવું આપણું ઘર ચોખ્ખું રાખીશું.''

સુધાનાં બા-બાપુજી રાજી થયાં. એમનું ઘર પણ સુંદર બન્યું.

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો કૌંસમાંથી શોધીને લખ.

(વંદન, ઓરડો, ચોખ્ખું, સળ)

(૧) સ્વચ્છ – ______ (૩) નમન – ______

(૨) કરચલી – ______ (૪) કક્ષ – ______

પ્ર. ૨. નમૂના મુજબ કોષ્ટકમાંથી શબ્દ શોધીને લખ.

(૧) નાનું – મોટું

(૨) ઉપર –

(૩) ભારે –

(૪) ખુશ –

(૫) ચોખ્ખું –

હ	મો	ટું	બિ
લ	ના	ખુ	શ
કું	ગં	ની	ટ
નું	દું	ચે	મ

પ્ર. ૩. ઘરને સ્વચ્છ રાખવા કોણ શું કરે છે તે લખ.

(૧) રેખા –

(૨) બા –

(૩) બાપુજી –

પ્ર. ૪. ખાલી જગ્યા પૂર.

(૧) સુધા રેખાની .... હતી.

(૨) સુધાની આંખો ભારે .... હતી.

(૩) સુધા રેખાને ઘરે .... વાગે પહોંચી.

(૪) આગલા ઓરડામાં એક .... હતો.

પ્ર. ૫. ક્યાં તે લખ.

(૧) રેખા અને સુધા બેઠાં –

(૨) સુંદર ફૂલો હતાં –

(૩) છબિઓ ટાંગી હતી –

(૪) રમકડાંનું કબાટ હતું –

પ્ર. ૬. નમૂના મુજબ લખ.

(૧) બા - બાપુજી　　(૪) મામા - ______

(૨) કાકા - ______　　(૫) માસી - ______

(૩) ફોઈ - ______　　(૬) ભાઈ - ______

પ્ર. ૭. નો, ની, નું, ના માંથી યોગ્ય શબ્દ મૂક. દા.ત.રેખાની બહેનપણી.

(૧) કાચ ___ કબાટ　　(૪) સુધા ___ આંખો

(૨) વાર્તા ___ ચોપડીઓ　　(૫) રેખા ___ ઘર

(૩) રેખા ___ બા-બાપુજી　　(૬) રજા ___ દિવસ.

પ્ર. ૮. તારા ઘર વિશે બે થી ત્રણ વાક્ય લખ.

....

....

....

....

પ્ર. ૯. તું ઘરને સાફ રાખવા શું કરે છે તે લખ.

....

....

....

....

હું વાંચું ... તું પણ વાંચ.

સ્વચ્છતાથી ગંદકી ટાળો.
ઘરમાં આવતી માખી ટાળો.
મેલેરિયાના મચ્છર ટાળો.
રોગ કેરાં સૌ જંતુને ટાળો
બીમારીઓ ફેલાતી ટાળો,
ગંદકી ટાળો, ગંદકી ટાળો.

– બળવંત પરમાર

જ્યાં ગંદવાડ ત્યાં મંદવાડ.

ઉપક્રમ - ૨

★ કોષ્ટકમાંથી વન્ય અને પાલતુ પ્રાણીનાં નામ શોધી યોગ્ય ખાનામાં લખ. (આડા, અવળા, ઊભા, ત્રાંસા)

વન્ય પ્રાણી
પાલતુ પ્રાણી

બિ	ચ	વા	ગા	ય	કા	બ	જિ
સિં	લા	ઘ	ઊં	ટ	ભેં	ક	રા
હ	ગ	ડી	હા	થી	સ	રી	ફ
૨	ઘે	લ	બ	ગેં	ફૂ	ઘે	ટાં
ણ	ડો	ઘો	ળ	ડો	ફ	ત	પ
કા	રીં	છ	દ	પા	વાં	દ	રો

★ કોણ ક્યાં રહે તે જો.

(૧) 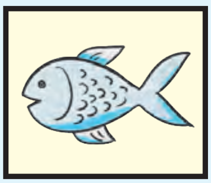 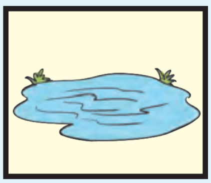

(૨) 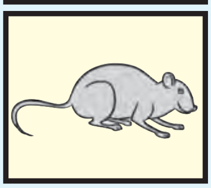 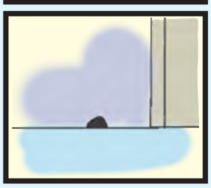

(૩) 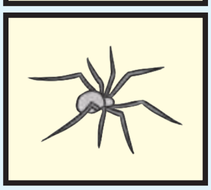 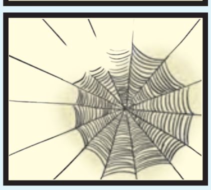

(૪) 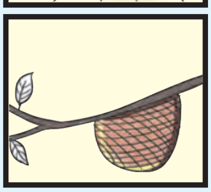

(૫) 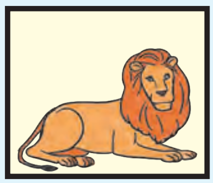

(૬) 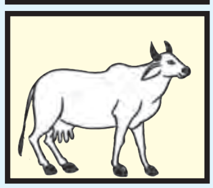

(૭) 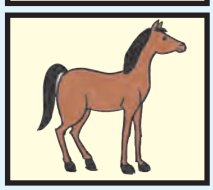 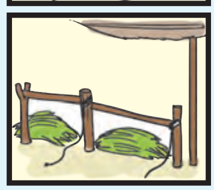

(૮)

સારી રીતભાત એ સફળતાની ચાવી છે.

બાર મહિના

કારતકમાં ટાઢ આવી, માગશરમાં જામી,
પોષ મહિને પતંગ લઈને, ટાઢને ભગાડી.

મહા મહિને વસંતપંચમી, ઊડે રંગ ગુલાલ,
ફાગણ મહિને હોળી આવી, રંગ ગુલાબી, લાલ.

ચૈત્ર મહિનો ગરમી લાવ્યો, વેકેશન વૈશાખ,
જેઠ મહિને ગિલ્લી દંડા, રમતા લાગે થાક,

અષાઢ મહિને આંધી સાથે, વાદળ વરસે ઝાઝાં,
શ્રાવણ મહિને સરવર છલકે, શાક ભાજી તાજાં.

ભાદરવામાં ભીંડાનું શાક, લોકો હોંશે ખાય,
આસો મહિને દિવાળી, ફટાકડા ફોડાય.

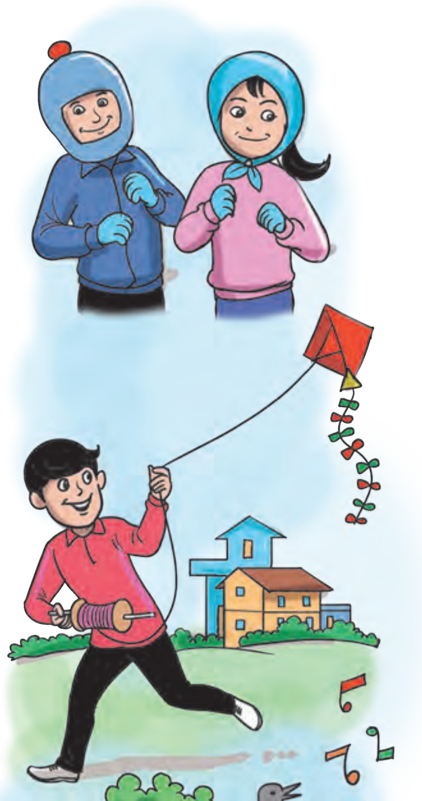

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. કૌંસમાંથી સમાન અર્થવાળા શબ્દો શોધ. (સરવર, મહિનો, ઝાઝાં, ટાઢ)

(૧) ઘણાં - ______ (૩) સરોવર - ______

(૨) ઠંડી - ______ (૪) માસ - ______

પ્ર. ૨. કાવ્યમાં આવેલા બાર મહિનાનાં નામ લખ.

(૧) ______ (૭) ______

(૨) ______ (૮) ______

(૩) ______ (૯) ______

(૪) ______ (૧૦) ______

(૫) ______ (૧૧) ______

(૬) ______ (૧૨) ______

પ્ર. ૩. લખ.

(અ)

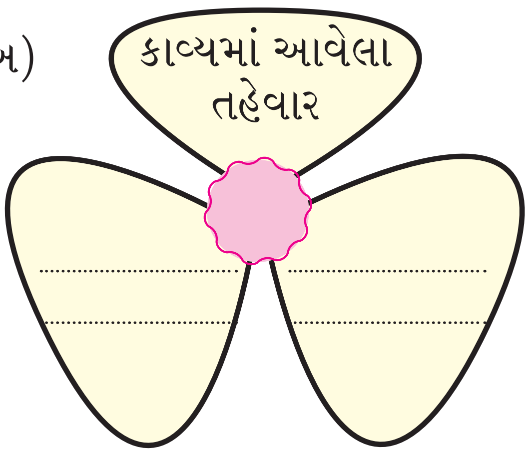

(બ)

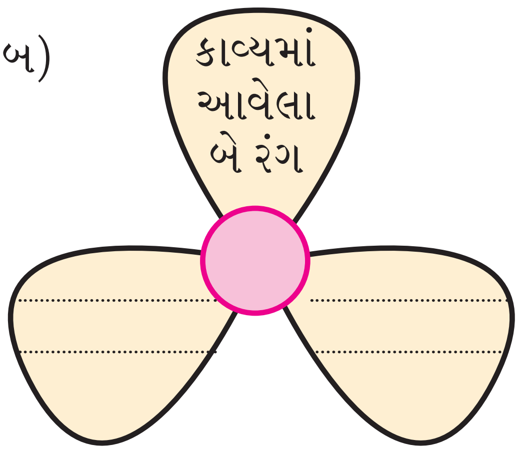

(ક)

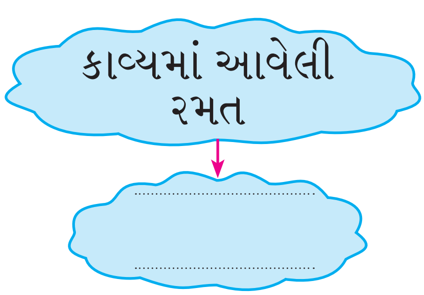

(ડ)

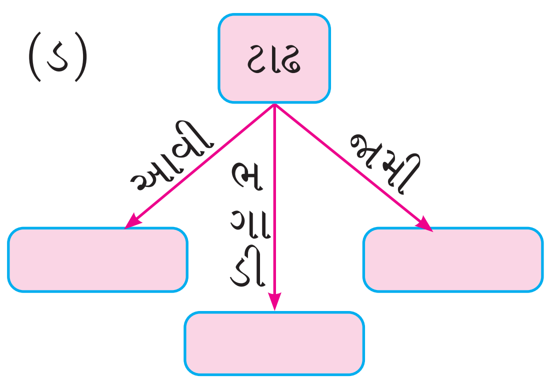

પ્ર. ૪. યોગ્ય જોડકાં જોડ.

'અ' જૂથ		'બ' જૂથ
(૧) જેઠ		(અ) સરોવર છલકાય
(૨) શ્રાવણ		(બ) થાક લાગે
(૩) ચૈત્ર		(ક) વાદળ વરસે
(૪) ભાદરવો		(ડ) ગરમી થાય
(૫) અષાઢ		(ઇ) ભીંડાનું શાક ખવાય

પ્ર. ૫. નમૂના પ્રમાણે શબ્દ બનાવ. દા.ત. ભગાડવું – ભગાડી

(૧) લગાડવું – ______ (૩) જગાડવું– ______

(૨) રમાડવું – ______ (૪) વગાડવું – ______

પ્ર. ૬. આડાઅવળા અક્ષરો ગોઠવ.

(૧) લ ગુ લા – ______ (૩) ટા ફ ડા ક – ______

(૨) શા વે કે ન – ______ (૪) વા દિ ળી – ______

પ્ર. ૭. તું વેકેશનમાં શું કરીશ તે લખ.

....

....

....

....

પ્ર. ૮. તને ગમતી ઋતુ વિશે લખ.

....

....

....

....

વરસની આગગાડી

એક વરસની આગગાડીને ડબ્બા જોડયા બાર;
ચાર દૂધિયા, ચાર પીળા ને વળી લાલ ચાર,
સરસ મજાની ગોઠવી દીધી ડબ્બાઓની હાર,

પહેલા ચારનાં નામ સુંદર કારતક, માગશર, પોષ, મહા;
બીજા ચારનાં નામ રૂપાળાં ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ, જેઠ,
ત્રીજા ચારમાં અષાઢ, શ્રાવણ, ભાદરવો ને આસો;
દિવાળીનું છેલ્લું સ્ટેશન અહીં ઉત્સવ છે ખાસો.

દરેક ડબ્બે બન્ને બાજુ મળતાં પૈડાં ત્રીસ;
ફરે બરાબર, નહીં ખટાખટ, નહીં એંજિનની ચીસ,
જમણી બાજુ જોતાં ઊડે અજવાળાની છોળ;
ડાબી બાજુ દેખતાં દીઠું અંધારું ઘનઘોર.

સાત બારીઓ સાત વારની વારાફરતી ઉઘડે;
બારીનાં પણ નામ મઝાનાં, યાદ સહુને મોઢે,
રવિ, સોમ, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ છે વાર;
રવિવારની બારી ઉઘડે, ઉજવાતો તહેવાર.

આગગાડીમાં બેસી આપણે ફરતાં સહુએ ગોળ;
આ ચાંદ સૂરજ ફેરવનારા દુનિયાની ચગડોળ.

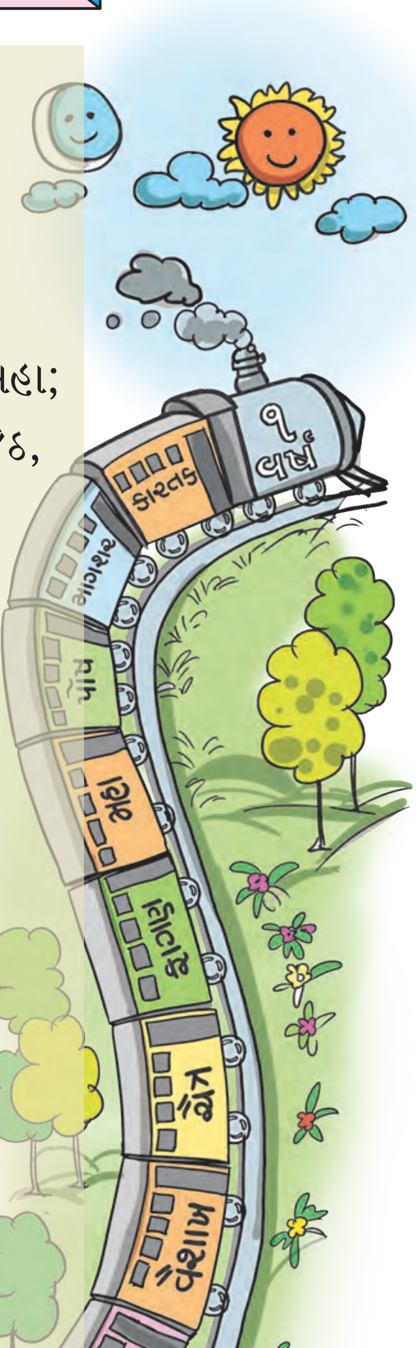

ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય.

ઉપક્રમ - ૩

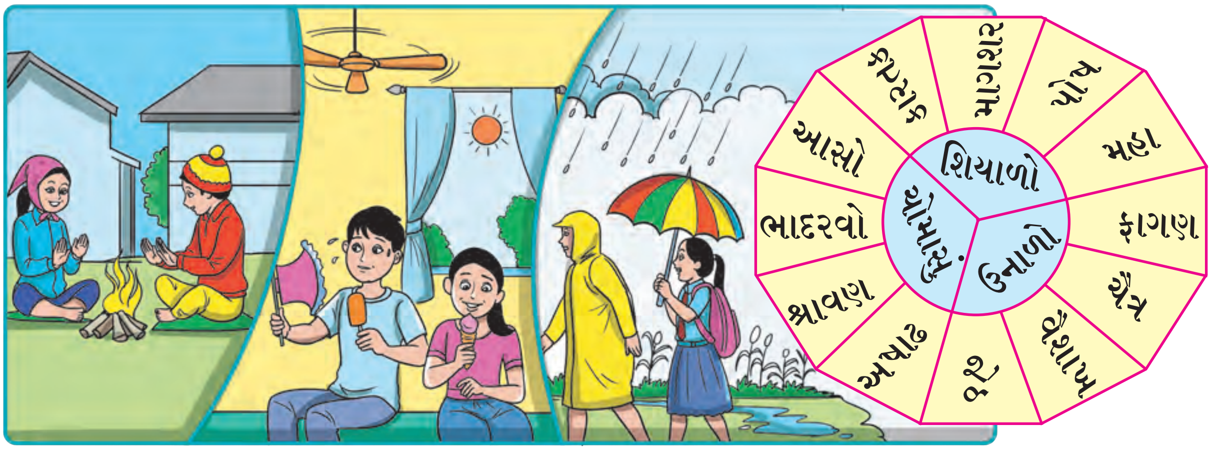

❊ **વાક્યો વાંચ અને લખ.**

(૧) વર્ષની ત્રણ ઋતુઓ હોય છે. શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસું.

(૨) શિયાળામાં ઠંડી પડે.

(૪) ઉનાળામાં તડકો હોય અને ગરમી લાગે.

(૫) ચોમાસામાં વરસાદ પડે.

ઋતુ અનુસાર ફળો ખાઈએ.

❊ જે વસ્તુ શિયાળામાં વપરાય તેની સામે ● ની, ઉનાળામાં વપરાય તેની સામે ▲ ની અને ચોમાસામાં વપરાય તેની સામે ■ ની નિશાની કર.

છત્રી

ગમબૂટ

એ.સી.

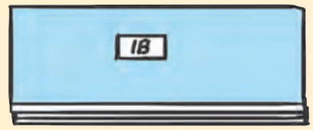

હાથમોજાં

કાનટોપી

તાપણું

કૂલર

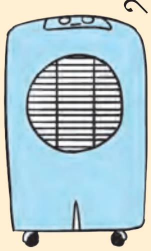

પંખો

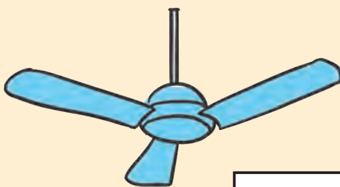

રેઈનકોટ

સ્વેટર

આઇસક્રીમ

ગરમ શાલ

ઋતુ પ્રમાણે વસ્ત્રો પહેરીએ.

ચતુર શિયાળ

એક જંગલ હતું. તેમાં ઘણાં બધાં પશુપક્ષીઓ રહેતાં હતાં. બધાં મોજ મસ્તી અને આનંદમાં રહેતાં હતાં. જંગલનો રાજા સિંહ હતો. તે ખૂબ અભિમાની હતો. આખા જંગલમાં અભિમાનથી ફરે અને બધાં ઉપર વટ પાડ્યા કરે. રાજા, વાજાં ને વાંદરાં, ત્રણે ગાંડાં એ કહેવતને આધારે એક દિવસ સિંહને એક વિચાર આવ્યો. એને થયું હું આટલાં બધાં પશુઓને મારી ખાઉં છું તો મારું મોં જરૂર ગંધાતું હશે. પણ પોતાના મોંની ગંધની પોતાને તો ખબર પડે જ નહીં ને ! આથી એને વિચાર આવ્યો કે કોઈને પણ પૂછીને આ બાબતની ખાતરી કરી લેવી જોઈએ.

એટલામાં એની સામે એક હરણ આવતું દેખાયું. થોડી વારમાં તો હરણ એની પાસે આવી ગયું. સિંહે એને ઊભું રાખ્યું અને પૂછ્યું, 'મારું મોં ગંધાય છે?' ભોળા હરણે તો ભોળાભાવે જે સત્ય હતું તે કહી દીધું, 'હા, ગંધાય છે.' આથી સિંહ તો તેની ઉપર ગુસ્સે થઈ ગયો અને સિંહે તેને ફાડી ખાધું ને આગળ ચાલવા માંડ્યો. રસ્તામાં સસલું મળ્યું. સસલાએ રસ્તામાં હરણને મરેલું પડેલું જોયું હતું. સિંહે સસલાને સવાલ કર્યો કે, 'મારું મોઢું ગંધાય છે?' સસલાએ તો હરણની વલે થયેલી તે જાણતો હોઈ નથી ગંધાતું એમ કહ્યું ને ઊલટાનું ખૂબ સરસ સુગંધ આવતી

હોવાનું કહ્યું. આ સાંભળી સિંહે તો ગુસ્સામાં કહ્યું, 'કેમ જૂઠું બોલે છે?' એમ કહી તેને મારવા ગયો પણ ચાલાક સસલું ભાગી ગયું અને બચી ગયું.

હવે સામેથી એક શિયાળ આવ્યું. શિયાળને હરણ અને સસલાની વાતની ખબર હતી. સિંહે તો શિયાળને પણ પેલો જ સવાલ પૂછ્યો. શિયાળે વિચાર્યું સાચું કહીશ તો પણ મરવાનું છે અને જૂઠું બોલીશ તો પણ મરવાનું છે. તો હવે કરવું શું ! તેણે તો વચલો રસ્તો શોધી કાઢ્યો. ને સિંહને જવાબ આપ્યો, 'રાજાજી, મને તો ખૂબ શરદી થઈ છે. આથી કોઈ ગંધ આવતી જ નથી. એટલે તમારું મોં ગંધાય છે કે નહીં તેની મને સમજ પડતી નથી.' કહીને જતું રહ્યું. સિંહ પણ શિયાળની સુફિયાણી વાત સાંભળીને ડોલતો જતો રહ્યો.

– કોકિલા દેસાઈ

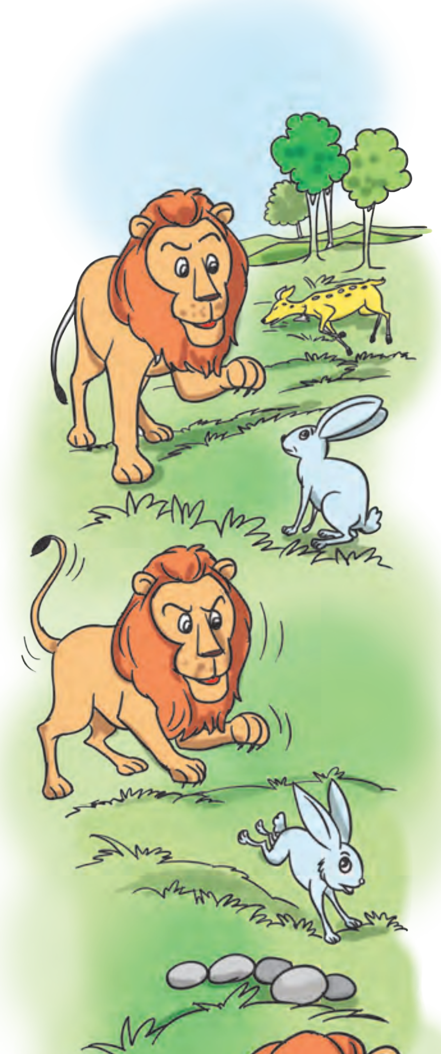

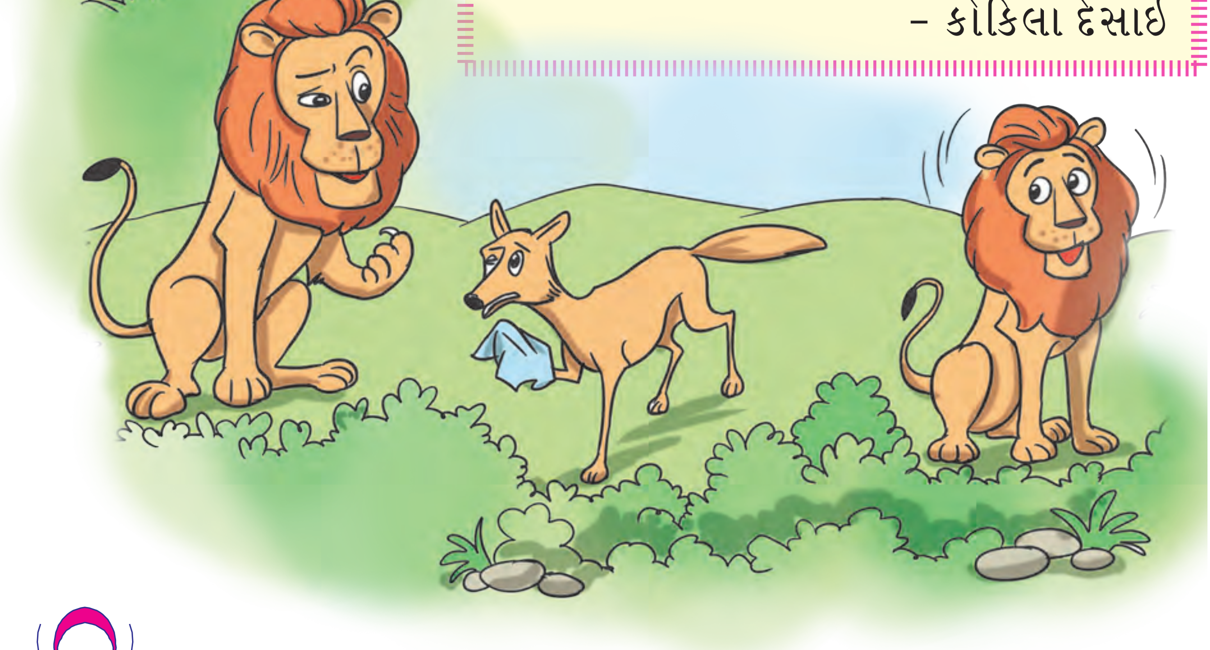

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો કૌંસમાંથી શોધીને લખ.

(ચાલાક, ગંધ, જંગલ, પશુ, જૂઠું, રસ્તો)

(૧) વાસ – ______ (૪) ખોટું – ______

(૨) પ્રાણી – ______ (૫) વન – ______

(૩) પથ – ______ (૬) ચતુર – ______

પ્ર. ૨. નીચેની આકૃતિમાંથી જુદો પડતો શબ્દ છેકી નાખ.

(૧)

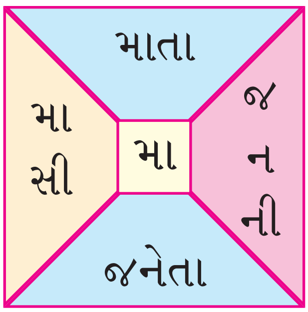

(૨)

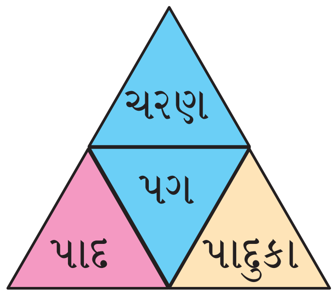

(૩)

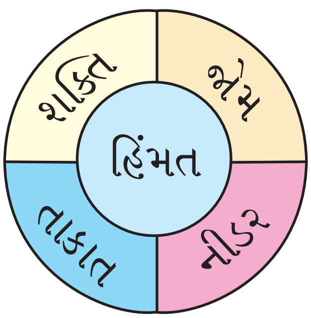

(૪)

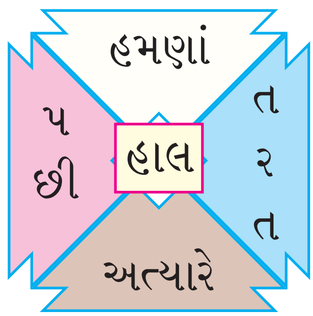

પ્ર. ૩. કેવાં હતાં તે લખ.

(૧) સિંહ – ______

(૨) હરણ – ______

(૩) સસલું – ______

પ્ર. ૪. લખ.

(૧) જંગલમાં બધાં પશુ-પંખી રહેતાં હતાં –

(૨) સિંહ બધાં પર પાડતો –

(૩) સિંહે હરણને પૂછ્યું –

પ્ર. ૫. આકૃતિમાં જવાબ લખ.

(૧) પાઠમાં ગાંડાં કહ્યાં છે

(૨) પાઠમાં આવતાં પ્રાણી

પ્ર. ૫. નમૂના મુજબ કૌંસમાંથી યોગ્ય શબ્દ મૂક. (એની, એનું, એનો, એના)

(૧) **એનું** – મોં

(૨) – પગ

(૩) – વાત

(૪) – અવાજ

(૫) – ઘર

(૬) – રૂમાલ

પ્ર. ૬. શબ્દ સુધારીને લખ.

(૧) શીયાળ –

(૨) સીંહ –

(૩) સસલૂં –

(૪) શરદિ –

પ્ર. ૭. તને હરણ, સસલું, શિયાળમાંથી કોનું વર્તન યોગ્ય લાગ્યું તે લખ.

પ્ર. ૮. પોતાની ચતુરાઈ માટે જાણીતા હોય તેવા બીજા કોઈ વિશે ખબર હોય તો લખ.

....

....

....

....

હું વાંચું... તું પણ વાંચ.

કીડી અને તીડ

ઉનાળાના દિવસો હતા. તે સમયે એક કીડી શિયાળામાં ભેગા કરેલા દાણા સૂકવવા માટે બહાર કાઢતી હતી. તે સમયે ભૂખથી અકળાતું એક તીડ ત્યાં આવ્યું. તે કીડીને કરગરીને કહેવા લાગ્યું, 'કીડીબાઈ, હું બે દિવસથી ભૂખ્યું છું. મને આમાંથી થોડા દાણા આપીશ ? હું ભૂખે મરતું બચી જઈશ. તારું ભલું થશે ?'

કીડીએ કહ્યું, ''આખા શિયાળામાં તેં શું કામ કર્યું ?''

તીડે જવાબ આપ્યો, ''કીડીબાઈ, શિયાળો આખો મેં ગાવામાં કાઢ્યો.''

આ સાંભળી કીડી દરમાં જતાં જતાં કહેતી ગઈ, ''તમે શિયાળો ગાવામાં કાઢ્યો તો ઉનાળો નાચવામાં કાઢો. જાઓ, ગાઓ, નાચો અને ભૂખે મરો.''

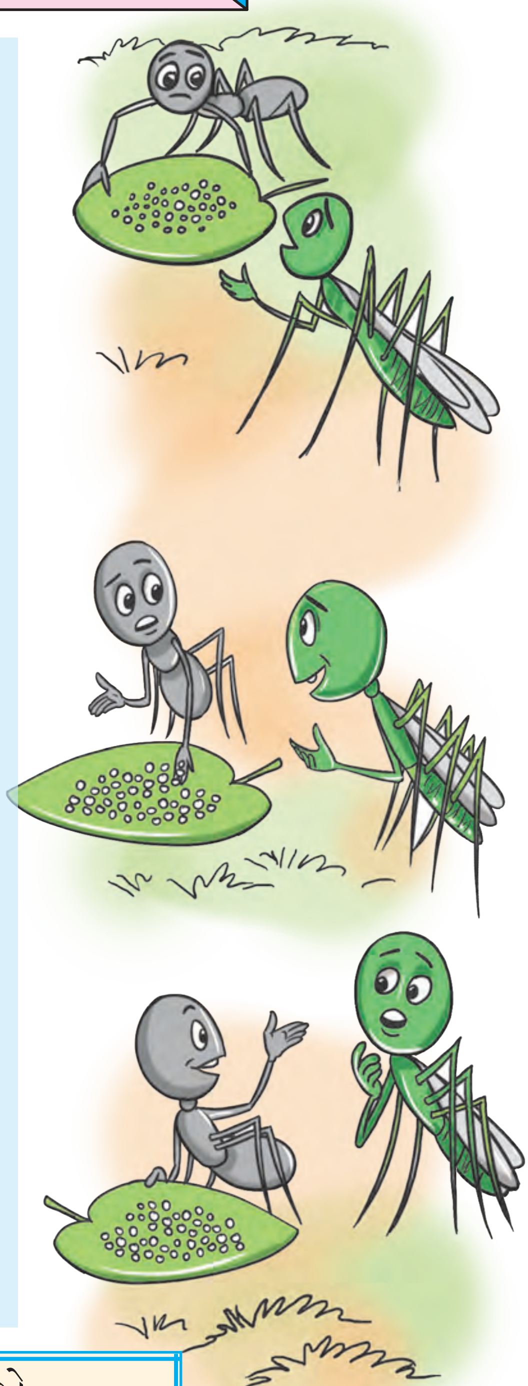

ચતુર બનીએ.

ઉપક્રમ – ૪

★ દિશા

સૂર્ય રોજ સવારે પૂર્વ દિશામાં ઊગે છે. પૂર્વ દિશા તરફ મોં રાખો. તો જમણા હાથે દક્ષિણ દિશા અને ડાબા હાથે ઉત્તર દિશા અને પીઠ પાછળ પશ્ચિમ દિશા કહેવાય. પૂર્વ જાણો એટલે બધી દિશાની ખબર પડે.

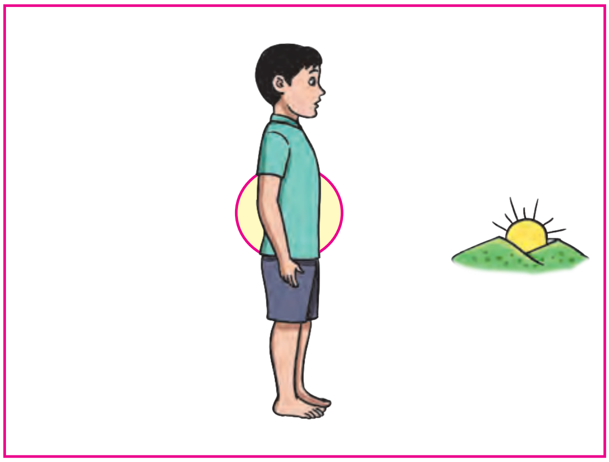

★ આપેલાં ચિત્રોમાંથી સજીવની નીચેના ચોરસમાં [સ] અને નિર્જીવની નીચેના ચોરસમાં [નિ] લખ.

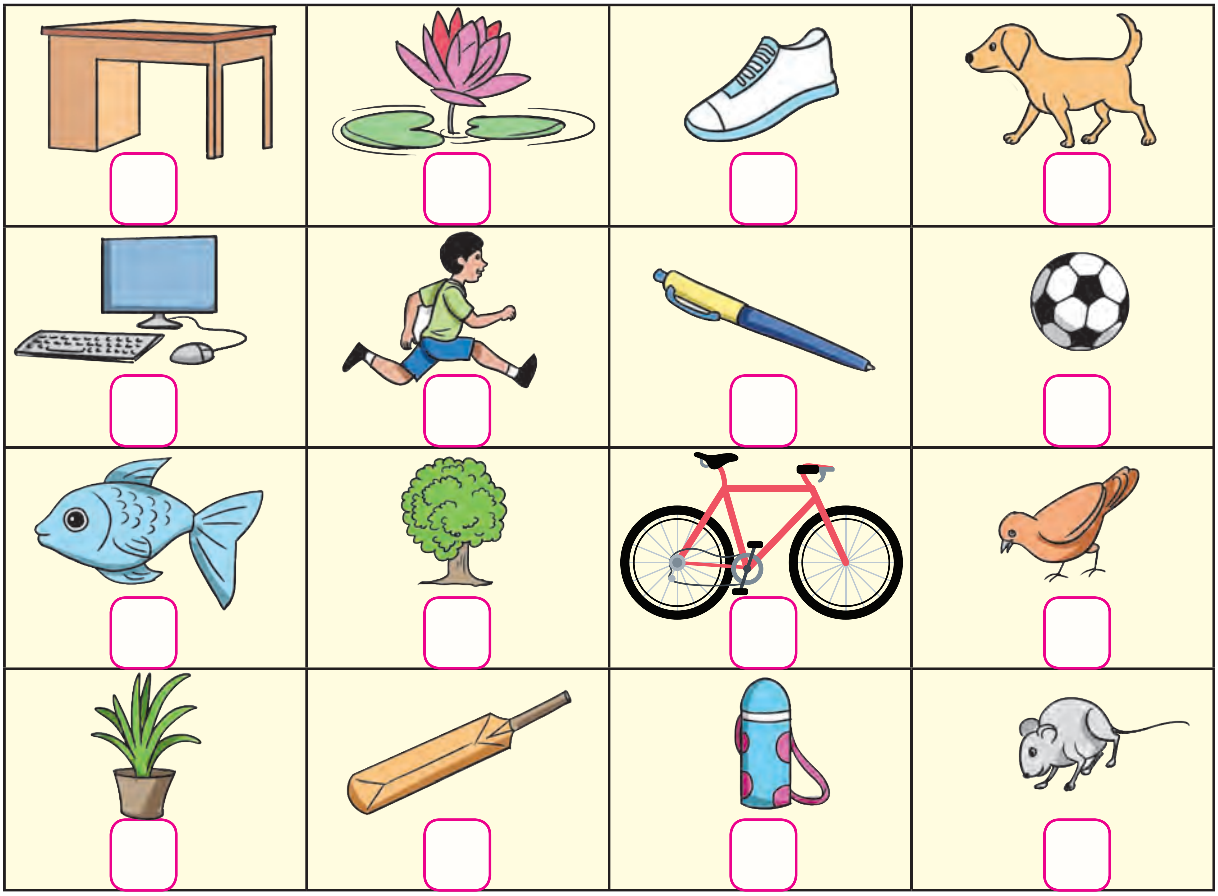

સમજી-વિચારીને બોલીએ.

વાંચન કુટિર - ૧

કૉમ્પ્યૂટર

કૉમ્પ્યૂટરની કમાલ કેવી, દુનિયા ઘરમાં લાવે !
પૂંછડિયાળો ઉંદર એનો, ક્યાં ક્યાં સહેલ કરાવે !
ગણિત જ્ઞાન-વિજ્ઞાન અગોચર સેટેલાઈટ ચલાવે,
ઘડીકભરમાં સંદેશાઓ પહોંચાડે, લઈ આવે.
વાહન વહેવાર અને ઉદ્યોગો શૅર બજાર ઉથલાવે,
શું શું, ક્યાં ક્યાં, કેવી રીતે સઘળું જ્ઞાન પચાવે.
ઠાસ્યાં કરો માહિતી સઘળી ભેજું હાડ સમાવે,
વિગતવાર માહિતી માંગો સ્ક્રીન ઉપર દર્શાવે...

વાંચ.

વા	વાય
પવન	ફૂંકાય
વાદળાં	ગાજે
વીજળી	ઝબૂકે
વરસાદ	વરસે
નદી	વહે
દરિયો	ઘૂઘવે

તીખું તીખું	મરચું
ખારું ખારું	મીઠું
ખાટું ખાટું	લીંબું
કડવું કડવું	કારેલું
તૂરું તૂરું	આમળું
મીઠું મીઠું	ગુલાબજાંબુ

ગાયનું	વાછરડું
ભેંસનું	પાડું
બકરીનું	લવારું
કૂતરીનું	ગલૂડિયું
ગધેડીનું	ખોલકું
ઊંટનું	બોતડું
હાથીનું	મદનિયું

ચાલો હસીએ.

લીના : મમ્મી, મને ખાવા માટે ચમચી આપો.
મમ્મી : બેટા, હાથથી જમ, ભગવાને હાથ શા માટે આપ્યા છે ?
લીના : ચમચી પકડવા માટે.

પ્રાણીમાત્ર પર પ્રેમ રાખીએ.

ડૉ. અબ્દુલ કલામના શબ્દોમાં

‘‘જ્યારે હું બાળક હતો, મારી માતા અમારા માટે રાંધતાં.

એક રાત્રે આખો દિવસ બહુ સખત કામ કરીને આવ્યા પછી તેમણે જમવાનું બનાવ્યું. એક થાળીમાં શાક અને બહુ જ દાઝી ગયેલી રોટલી મારા પિતા સામે મૂકી.

હું રાહ જોઈ રહ્યો હતો કે કોઈએ દાઝી ગયેલી રોટલી જોઈ કે નહિ, પરંતુ મારા પિતાએ ચૂપચાપ તે રોટલી ખાઈ લીધી અને મને સ્કૂલમાં મારો દિવસ કેવો ગયો એ પૂછવા લાગ્યા.

મને એ તો યાદ નથી કે મેં તે રાતે એમને શું કહ્યું, પરંતુ એ જરૂર યાદ છે કે મેં મારી માતાને દાઝી ગયેલી રોટલી માટે માફી માંગતાં સાંભળેલાં અને મને એ ક્યારેય નહિ ભૂલાય કે તે દિવસે મારા પિતાએ કહેલું, ‘‘મને દાઝી ગયેલી રોટલી બહુ જ ભાવે છે.’’

મોડી રાત્રે મેં મારા પિતાને પૂછ્યું કે, ‘‘ખરેખર તમને દાઝી ગયેલી રોટલી ભાવે છે ?’’ તેમણે મને એમની ગોદમાં લીધો અને કહ્યું,

‘‘તારી મમ્મીએ આજે આખો દિવસ બહુ સખત પરિશ્રમ કર્યો છે અને એ ખૂબ જ થાકી ગયેલી હતી. અને હા, દાઝી ગયેલી રોટલી કોઈ દિવસ નુકસાન નથી કરતી પરંતુ કઠોર શબ્દો જરૂર નુકસાન કરે છે...

તું જાણે છે દીકરા કે જિંદગી અપૂર્ણ વસ્તુઓ અને લોકોથી ભરેલી છે. બધી વસ્તુઓ ક્યારેય સંપૂર્ણ નથી હોઈ શકતી.

હું સંપૂર્ણ કે શ્રેષ્ઠ નથી પરંતુ બહુ મુશ્કેલીથી કોઈક વાતમાં ફક્ત સારો છું.’’

હંમેશા મીઠી વાણી બોલીએ.

આપણાં રાષ્ટ્રીય પ્રતીકો

રાષ્ટ્રીય પ્રાણી : વાઘ

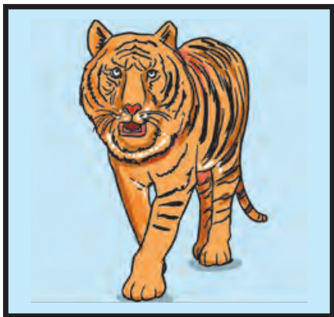

રાષ્ટ્રીય પક્ષી : મોર

રાષ્ટ્રીય ફૂલ : કમળ

રાષ્ટ્રીય ચિહ્ન : અશોક સ્તંભ

રાષ્ટ્રીય ધ્વજ : ત્રિરંગો

રાષ્ટ્રીય રમત : હૉકી

કૂચગીત

લેફ્ટ રાઈટ લેફ્ટ રાઈટ,
આગળ વધો કરવા ફાઈટ.
દુશ્મનને બસ ઠાર કરો,
ઉપરાઉપરી વાર કરો.
ઊભી પૂંછડીએ નાસી જશે,
જો જો એની હાંસી થશે.
ડરના માર્યા આવશે નહીં,
અહીંયાં કોઈએ ફાવશે નહીં.
અહીંયા તો છે વીર જવાન,
એની કીર્તિ છે મહાન.

ભારત મારો દેશ છે,
ગંગા એનો ખેસ છે.
દેશની રક્ષા મારી રક્ષા,
મારી રક્ષા દેશની રક્ષા.
એને કાજે દઈશું પ્રાણ,
એને કાજે સહુ કુરબાન.
મોટો થઈ જવાન થઈશ,
ભારતનો હું પ્રાણ થઈશ.
લેફ્ટ રાઈટ લેફ્ટ રાઈટ,
લેફ્ટ રાઈટ લેફ્ટ રાઈટ.

જય હિંદ

શ્રવણ

એક બાળ નાનો,
નામ એનું શ્રવણ.
માતા-પિતા અંધ,
પુત્ર કરે રક્ષણ.
માતા-પિતાને થાય,
જાત્રા કરવા જઈએ.
શ્રવણને કરી વાત,
કાવડ બનાવી લઈએ.
શ્રવણે ઊંચકી કાવડ,
ચારે ધામ ફર્યાં.
પિતાની આજ્ઞા પાળી,
માબાપનાં હૈયાં ઠર્યાં.
કેવો ડાહ્યો દીકરો !
સહુ કરે સન્માન.
ભક્તિ જોઈ શ્રવણની,
ખુશ થયા ભગવાન.

– ધનસુખલાલ પારેખ

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. કૌંસમાંથી યોગ્ય જોડાક્ષર લઈ અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવ.

(ત્રા, હ્યો, શ્ર, ર્યાં, ન્મા, ક્તિ)

(૧) ______ વણ (૩) જા ______ (૫) સ ______ ન

(૨) ડા ______ (૪) ફ ______ (૬) ભ ______

પ્ર. ૨. શબ્દ સુધારીને લખ.

(૧) સનમાન – ______ (૩) શરવણ – ______

(૨) રકશણ – ______ (૪) ભકતિ – ______

પ્ર. ૩. વિકલ્પ પસંદ કરીને ખાલી જગ્યા પૂર.

(૧) માતા-પિતાને .... કરવા જવાનું મન થયું.

(અ) જાત્રા (બ) સહેલ (ક) ઉજાણી

(૨) શ્રવણની ભક્તિ જોઈ .... ખુશ થયા.

(અ) ભગવાન (બ) માતા-પિતા (ક) લોકો

(૩) શ્રવણે .... આજ્ઞા પાળી.

(અ) માતા-પિતાની (બ) ભગવાનની (ક) પિતાની

(૪) સહુએ શ્રવણનું .... કર્યું.

(અ) માન (બ) સન્માન (ક) બહુમાન

પ્ર. ૪. લખ.

(૧) કાવ્યમાં જે બાળકની વાત કરી છે તેનું નામ – ______

(૨) બાળકનાં માતા-પિતા હતાં – ______

(૩) માતા-પિતાને જાત્રા કરવા શ્રવણે બનાવી -

(૪) શ્રવણ કાવડ ઊંચકી ફર્યો -

પ્ર. ૫. નમૂના પ્રમાણે કાવ્યમાંથી શબ્દ શોધ. દા.ત. આજ્ઞાકારી - દીકરો.

(૧) ______ - બાળ (૩) ______ - દીકરો

(૨) ______ - માતા-પિતા (૪) ______ - ધામ

પ્ર. ૬. કાવ્યમાંથી નમૂના પ્રમાણે શબ્દ શોધ. દા.ત. શ્રવણ - રક્ષણ

(૧) જઈએ - ______ (૨) ફર્યા - ______

પ્ર. ૭. તું તારાં માતા-પિતાની કઈ કઈ આજ્ઞા માને છે તે લખ.

પ્ર. ૮. તું શ્રવણની જગ્યાએ હો તો તું શું કરે તે લખ.

★ શ્રવણની જેમ તું કોને યાત્રા કરવા લઈ જઈશ તેના ફોટા ચોંટાડ.

માતા-પિતા પરમ ઉપકારી છે.

ઉપક્રમ – ૫

વાહ ભૈ વાહ...

દૂધમાંથી દહીં થાય, વાહ ભૈ વાહ !
દહીંમાંથી છાશ થાય, વાહ ભૈ વાહ !
છાશમાંથી માખણ થાય, વાહ ભૈ વાહ !
માખણમાંથી ઘી થાય, વાહ ભૈ વાહ !
ઘીમાંથી લાડુ થાય, વાહ ભૈ વાહ !
લાડુ તો લચપચતા થાય, વાહ ભૈ વાહ !
લાડુ બેની ખાતી જાય, વાહ ભૈ વાહ !
ભઈલો લાડુ ગણતો જાય, વાહ ભૈ વાહ !
મમ્મી પપ્પા ખુશ ખુશ થાય, વાહ ભૈ વાહ !
દાદા દાદી ખૂબ હરખાય, વાહ ભૈ વાહ !

– મધુકાન્ત જોશી

વાંચ.

ઘઉં	દળાય
લોટ	થાય
લોટ	બંધાય
કણક	થાય
લૂઆ	વણાય
રોટલી	થાય

દૂધ	મેળવાય
દહીં	થાય
દહીં	વલોવાય
માખણ	થાય
માખણ	તવાય
ઘી	થાય

દહીં-છાશ ખાય, તાજાં માજાં થાય.

કોઈ જ નવરું નથી

ગોપાળ રોજ ગાયો ચરાવવા જાય. એક વાર તેને રખડવાનું મન થયું. કોઈ ભાઈબંધની શોધમાં તે નીકળી પડ્યો. એવામાં એક ખિસકોલીને તેણે દોડી જતી જોઈ.

ગોપાળ : ખિસકોલીબહેન, ઊભાં તો રહો ! ક્યાં જાઓ છો ?

ખિસકોલી : ભાઈ, મારું ખાવાનું શોધું છું. દોડું નહિ તો ભૂખે જ મરું ને !

ગોપાળ : અરે, આ તો પૂંછડી પટપટાવતી દોડી ગઈ ! લાવ આ ચકલીને રોકું. અરે ચકલીબાઈ, ઊભાં તો રહો, આપણે જરા રમીએ.

ચકલી : મારે તો માળો બાંધવો છે. મને જવા દો.

ગોપાળ : આ ચકલી પણ ઊડી ગઈ ! લાવ, પેલી મધમાખીને પૂછું. મધમાખી તું મારી સાથે રમીશ ?

મધમાખી : મારે તો ભાઈ, મધ ભેગું કરવું છે.

ગોપાળ : શું કોઈ જ નવરું નથી ! લાવ, આ નદીને જરા ઊભી રાખું. બિચારી દોડી દોડીને થાકી ગઈ હશે? નદી, ઓ નદી, જરા ઊભી તો રહે !

નદી : ના રે, ભાઈ ! મારે તો દૂર દરિયા પાસે જવું છે. મને જવા દો.

(ઊંચે સૂરજદાદા હસતા હતા.)

ગોપાળ : દાદા, કેમ હસો છો ? તમે તો મારી સાથે રમો !

સૂરજ : ના રે, ભાઈ ! પછી સવાર, બપોર ને સાંજ શી રીતે થશે ?

ગોપાળ : અરે ! સૂરજદાદા પણ ચાલ્યા ! કોઈ જ નકામું રખડતું નથી. ચાલ, હું પણ ગાયો ચરાવવા જાઉં.

– શંભુપ્રસાદ ભટ્ટ

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. કૌંસમાંથી સમાન અર્થવાળા શબ્દો શોધ. (ભાઈબંધ, સવાર, નદી, નવરું)

(૧) સરિતા – ______ (૩) મિત્ર – ______

(૨) કામ વગરનું – ______ (૪) પ્રભાત – ______

પ્ર. ૨. શબ્દ સુધારીને લખ. દા.ત. પુછડી – પૂંછડી

(૧) ખીસકોલિ – ______ (૩) નદિ – ______

(૨) દરીયો – ______ (૪) સુરજ– ______

પ્ર. ૩. કોણ કહે છે તે લખ.

(૧) 'ખાવાનું શોધું નહીં' તો ભૂખે જ મરું ને ! ' – ______

(૨) 'અરે ચકલીબાઈ, ઊભાં તો રહો.' – ______

(૩) 'મારે તો દરિયા પાસે જવું છે !' – ______

(૪) 'પછી સવાર, બપોર, સાંજ શી રીતે થશે?' – ______

પ્ર. ૪. કોણ શું કરે તે શોધીને લખ.

'અ' જૂથ		'બ' જૂથ
(૧) ગોપાળ		(અ) મધ ભેગું કરે
(૨) ખિસકોલી		(બ) માળો બાંધે
(૩) ચકલી		(ક) દરિયાને મળવા જાય
(૪) મધમાખી		(ડ) ગાયો ચરાવે
(૫) નદી		(ઇ) ખાવાનું શોધે

પ્ર. ૫. નમૂના પ્રમાણે શબ્દ બનાવ. દા.ત. ચરવું – ચરાવવું

(૧) લખવું – ______ (૩) હસવું – ______

(૨) દોડવું – ______ (૪) ઊડવું – ______

પ્ર. ૬. નમૂના પ્રમાણે લખ. દા.ત. સિંહ – સિંહણ

(૧) ઘોડો – ______ (૩) બિલાડી– ______

(૨) મોર – ______ (૪) વાઘ – ______

પ્ર. ૭. આ પાઠમાંથી તને શું શીખવા મળ્યું તે લખ.

....

....

પ્ર. ૮. તું દિવસ દરમ્યાન શું શું કરે છે તે લખ.

....

....

હું વાંચું... તું પણ વાંચ.

કરોળિયાની જાળ

કરતા જાળ કરોળિયો, ભોંય પડી પછડાય,
વણ તૂટેલે તાંતણે, ઉપર ચડવા જાય.

મે'નત તેણે શરૂ કરી, ઉપર ચડવા માટ,
પણ પાછો હેઠો પડ્યો, ફાવ્યો નહિ કો ઘાટ.

એ રીતે મંડી રહ્યો, ફરી ફરી બે -ત્રણ વાર,
પણ તેમાં નહિ ફાવતા, ફરી થયો તૈયાર.

હિંમત રાખી હોંશથી, ભીડ્યો છઠ્ઠી વાર,
ધીરજથી જાળે જઈ, પોં'ચ્યો તે નિર્ધાર.

ફરી ફરીને ખંતથી, યત્ન કર્યો નહિ હોત,
ચગદાઈ પગ તળે, મરી જાત વણમોત.

એ રીતે જો માણસો, રાખી મનમાં ખંત,
આળસ તજી, મે'નત કરે પામે લાભ અનંત.

– દલપતરામ

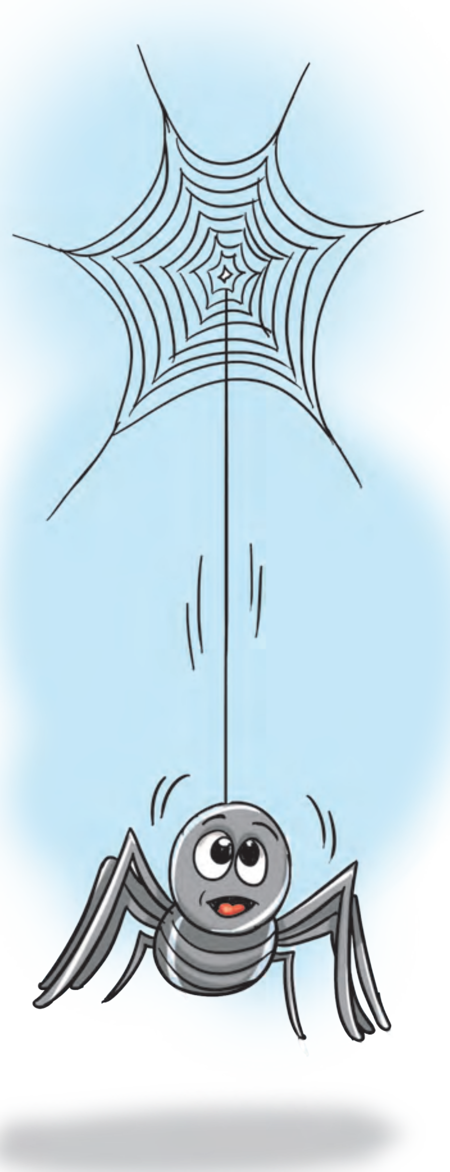

અવાજ ઓળખી મારું નામ લખ.

ડ્રાંઉં ડ્રાંઉં		હોંચી હોંચી	
ટેહૂંક ટેહૂંક		કૂકડે કૂક	
હાઉ હાઉ		હૂપ હૂપ	
ચીં... ચીં...		અંભાં અંભાં	
મ્યાઉં મ્યાઉં		કા... કા...	

સમય એ સોનુ છે. તેનો સદુપયોગ કરીએ.

ઉપક્રમ - ૬

નામ

આપણી આજુબાજુ દેખાતી દરેક વસ્તુ, સજીવ, નિર્જીવ, ઝાડ, પશુ, પક્ષી, રાચરચીલું બધાંને જ નામ હોય છે.

❊ નીચે કેટલાંક નામ ભેગાં થઈ ગયાં છે તેનું યોગ્ય રીતે વર્ગીકરણ કરો.

ઘઉં, શીંગ, મગ, ચોખા, તલ, ચણા, બાજરો, ચોળા.

અનાજ			
તેલીબિયાં			
કઠોળ			

❊ પહેલો અક્ષર કાઢી નવો શબ્દ બનાવી, તેનો અર્થ લખ.

(૧) કુંભાર - માટીના વાસણ બનાવનાર ભાર-વજન

(૨) સૂરજ -

(૩) લુહાર -

(૪) સુંદર -

(૫) દુકાન -

❊ જુદા પડતા શબ્દ પર ગોળ કર.

દૂધી,	તૂરિયાં,	પોપટ,	રીંગણાં
જમરૂખ,	ગાય,	કેરી,	દાડમ
ગુલાબ,	મોગરો,	ચંપો,	ચાંદો

બચત કરીએ તો સંકટ સમયે કામ આવે.

તહેવારોની તકરાર

એક સમે તહેવારો સઘળા, સાથે આવી મળિયા,
''હું છું સૌથી મોટો'' કહેતા, માંહોમાંહે લડિયા.

નવું વરસ કહે, ''તહેવારોમાં સૌથી આગળ ચાલું,
'સાલ મુબારક', અભિનંદનો ઝીલતું હું તો મ્હાલું,''

ભાઈબીજ ત્યાં બોલી એવું, ''મુજ મહિમા છે મોટો,
ભાઈબહેનનાં હેત વધારું, નહિ જગતમાં જોટો.''

''ઊડે પતંગો રંગરંગના,'' બોલી ત્યાં ઉતરાણ,
''પેચ લડાતા ઢીલ-ખેંચના, રેલે રસની લ્હાણ.''

હોળી બોલી, ''લાડકવાયી, હું છું સૌની કેવી ?
રંગ-ગુલાલે રંગી, નાચી, મજા અનેરી લેવી.''

બળેવકહેતી, ''બહેન-બ્રાહ્મણોમુજમહિમાપિછાણે,
પ્રેમભર્યાં રક્ષાબંધનથી, આનંદ ઉરમાં આણે.''

ત્યાં તો બોલી જન્મ-અષ્ટમી, ''કૃષ્ણજન્મ હું દેતી,
મેળા, ઉત્સવ મંદિર માંહે, ખુશ કરી હું રહેતી.''

નવરાત્રી ત્યાં બોલી એવું, ''બહેનોને હું વહાલી,
ગરબા કેરી નવ નવ રાતો, રમઝટ રહેતી ચાલી.''

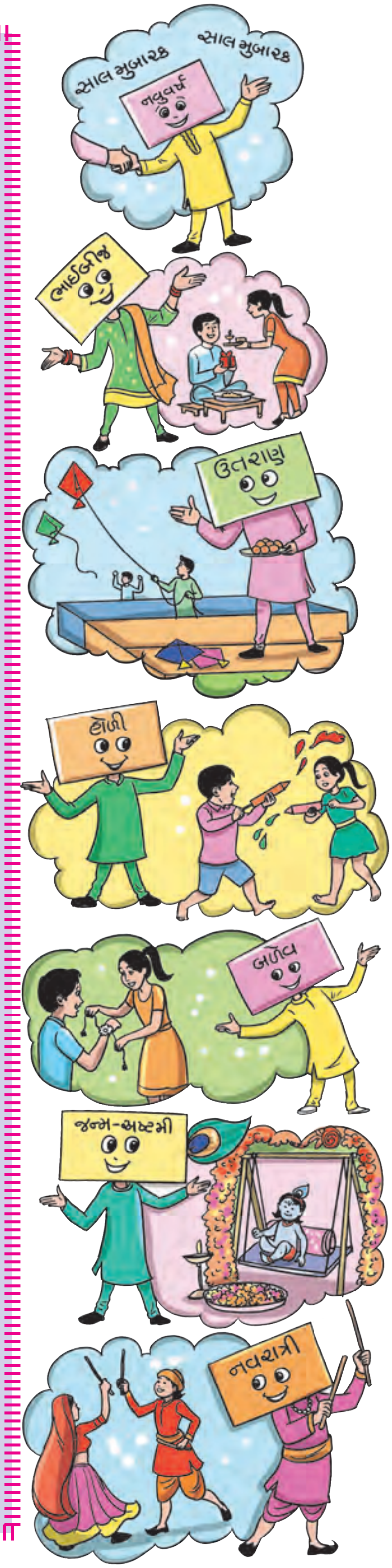

કહે દિવાળી, ''ભૂલો મને કાં ? ભલે પર્વમાં છેલ્લી,
દારૂખાનું, દીપ, મીઠાઈ થકી રહું રસ રેલી.''

લડતા સર્વે ઈશ્વર પાસે, કહેતાં જોડી હાથ,
''સૌથી મોટું કોણ, અમોને કહો જગતના નાથ ?''

વદે પ્રભુ ત્યાં, ''સરખાં સર્વે, નહિ કો મોટું-નાનું,
અવનીનો આનંદ વધારો, લડવાનું ત્યાં શાનું ?''

– નરોત્તમ વાળંદ

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો કૌંસમાંથી શોધીને લખ.
(અવની, જોટો, હેત, સરખાં, દારૂખાનું, દીપ)

(૧) દીવો – ______ (૪) જોડ – ______
(૨) સમાન – ______ (૫) સ્નેહ – ______
(૩) ફટાકડા – ______ (૬) પૃથ્વી – ______

પ્ર. ૨. કાવ્યમાંથી શોધીને લખ.

(૧) કૃષ્ણ જન્મનો તહેવાર – ______
(૨) નવ રાતો ગરબા રમવાનું પર્વ – ______
(૩) તહેવારોમાં સૌથી આગળ – ______
(૪) પર્વમાં સૌથી છેલ્લે આવે – ______

પ્ર. ૩. કૌંસમાંથી વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ શોધ. (પાછળ, મોટું, છેલ્લી, નાખુશ)

(૧) નાનું - ______ (૩) ખુશ - ______

(૨) આગળ- ______ (૪) પહેલી - ______

પ્ર. ૪. યોગ્ય જોડકાં જોડ.

'અ' જૂથ		'બ' જૂથ
(૧) પતંગ		(અ) જન્માષ્ટમી
(૨) ફટાકડા		(આ) હોળી
(૩) રંગ-ગુલાલ		(ઇ) દિવાળી
(૪) મેળો		(ઈ) ઉતરાણ

પ્ર. ૫. કાવ્યમાંથી નમૂના મુજબના શબ્દ શોધી લખ. દા.ત. હાથ - નાથ

(૧) મોટો - ______ (૨) નાનું - ______

(૩) દેતી - ______ (૪) વહાલી- ______

(૫) ચાલું - ______ (૬) પિછાણે - ______

પ્ર. ૬. આપેલા શબ્દોને વર્ણાનુક્રમ પ્રમાણે ગોઠવ.

પતંગ, રમઝટ, મીઠાઈ, તહેવાર

______ ______ ______ ______

પ્ર. ૭. તને ગમતા તહેવાર વિશે બે થી ત્રણ વાક્ય લખ.

....

....

....

....

પ્ર. ૮. તહેવારોની તકરાર પરથી શું શીખવા મળ્યું તે લખ.

હું વાંચું... તું પણ વાંચ.

રમતનું ગીત

કોઈ ગીત રમતનું ગાઓ,
સંતાકૂકડી, પકડાપકડી,
ખો ખોનું સંભળાવો.
આંબલી પીપળી, ચોર-પોલીસ ને
સાપ સીડી રમશું;
દૂરદર્શનમાં રમતો જોઈને,
કૉમ્પ્યૂટરથી રમશું.
સૌને ગાતાં મઝા પડે એવું કંઈ ગવડાવો,
કોઈ ગીત રમતનું ગાઓ.
ઢીંગલા ઢીંગલી, ભમરડાં ને
લખોટીઓ તો રમવી જ,
બૉલબૅટ ને વૉલીબૉલ,
ટેનિસની વાતો કરવી.
સાત ઠીકરી, અંતકડી કે ગિલ્લીદંડા લાવો,
કોઈ ગીત રમતનું ગાઓ.

તું નાનો હું મોટો, એ ખ્યાલ જગતનો ખોટો.

ઉપક્રમ - ૭

બાળકો, લખવા માટે તમે પેન્સિલ વાપરો છો. તેની અણી વારંવાર કાઢો છો. ખરું ને? તો હવે પછી અણી કાઢીને તેના છોલ ફેંકી ન દેતા, તેનો સુંદર ઉપયોગ કેવી રીતે થાય, તે અહીં બતાવ્યું છે. તમે પણ આ રીતે અન્ય કોઈ કલાકૃતિ બનાવજો.

- નોટનું એક નકામું પૂઠું લીધું.
- પૂઠા ઉપર સફેદ કાગળ ચોટાડ્યો.
- કાગળ ઉપર આપેલા નમૂના જેવો આકાર દોર્યો.
- ભેગી કરેલી છોલમાંથી યોગ્ય આકારની છોલ પસંદ કરી આકારમાં ચોટાડી.
- આપેલા નમૂના પ્રમાણે સુંદર કૃતિ તૈયાર થઈ.

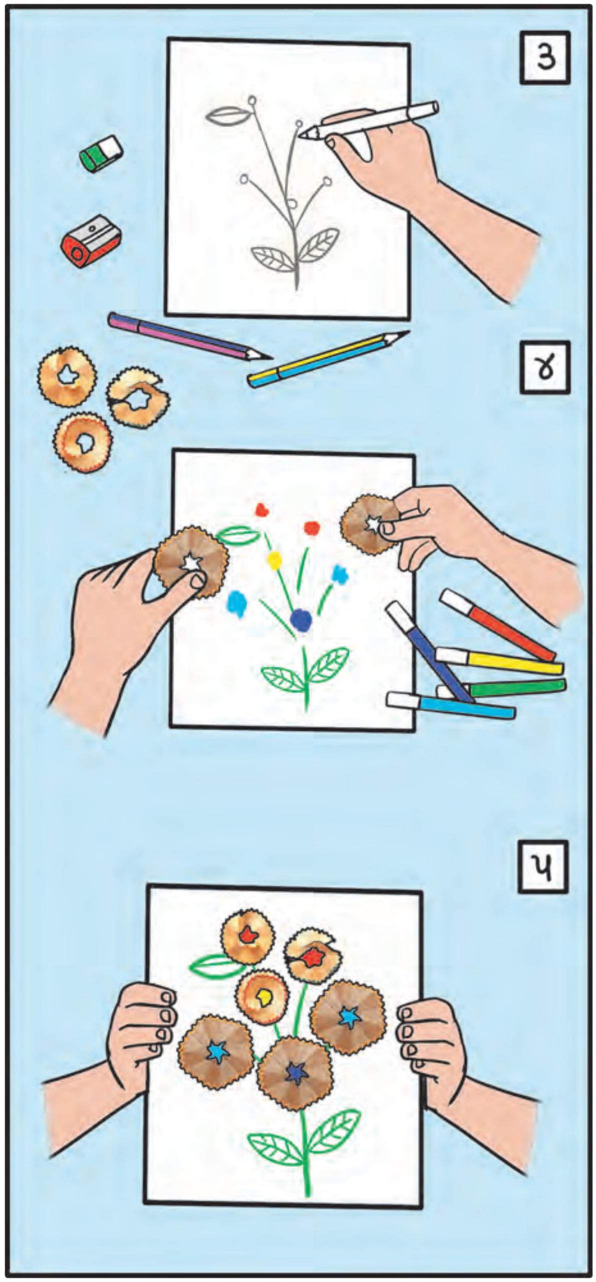

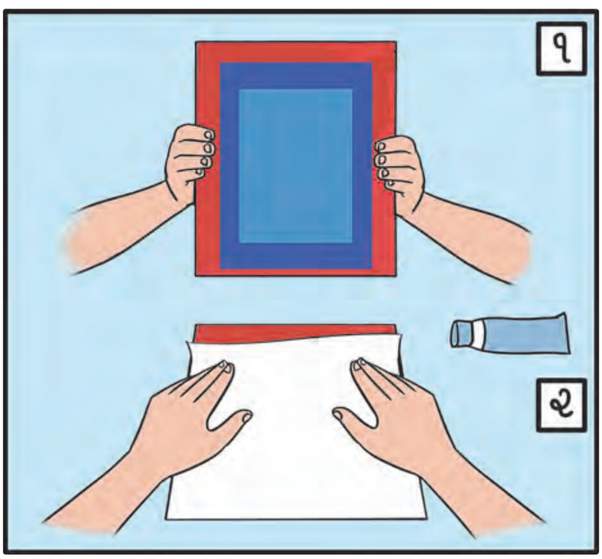

તનને તંદુરસ્ત રાખો.

ઝાડ બચી ગયું !

મહારાજા ભગવતસિંહજી ગોંડલની ગાદી પર હતા. એક વાર ગોંડલ રાજ્યના ઇજનેર એક ઝાડ કાપવાની પરવાનગી લેવા મહારાજા પાસે આવ્યા.

મહારાજાએ પૂછ્યું, ''આ ઝાડ શા માટે કાપી નાખવા માગો છો ?''

ઇજનેરે કહ્યું, ''મહારાજ, આપણે જે નવું મકાન બાંધવા માગીએ છીએ એમાં આ ઝાડ આડું આવે છે.''

મહારાજ બોલ્યા, ''એમ હોય તો જગા ફેરવો, ઝાડ ન કાપશો.''

ઇજનેરે કહ્યું, ''પણ, મહારાજ...''

ત્યાં તો મહારાજા શાંત ગંભીર અવાજે બોલ્યા, ''જુઓ, તમે લાખો રૂપિયા ખરચીને મહિનામાં મકાન તૈયાર કરી શકશો. પરંતુ ગમે તેટલા માણસોને કામે લગાડશો કે ગમે તેટલું નાણું ખરચશો તોય મહિનામાં ઝાડની એક ડાળ પણ તૈયાર નહિ થાય !''

આ સાંભળી ઇજનેરે મકાનની જગા ફેરવી. ઝાડ બચી ગયું.

– મુકુલ કલાર્થી

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો કૌંસમાંથી શોધીને લખ.
(નાણું, જગા, ઝાડ, નવું, મકાન, અવાજ)

(૧) સાદ - ______ (૪) સ્થળ - ______
(૨) વૃક્ષ - ______ (૫) નવીન - ______
(૩) ઇમારત - ______ (૬) ધન - ______

પ્ર. ૨. શબ્દો જોઈને વાંચ અને લખ.

(૧) ગોંડલ - ______ (૪) ગંભીર - ______
(૩) પરવાનગી - ______ (૨) ઇજનેર- ______

પ્ર. ૩. પાઠમાંથી શબ્દ શોધીને લખ.

(૧) રાજ્યના રાજાનું નામ - ______
(૨) ઝાડ કાપવાની પરવાનગી માગનાર - ______
(૩) મકાન બાંધવામાં વચ્ચે આવ્યું - ______

પ્ર. ૪. કૌંસમાંના યોગ્ય શબ્દ નીચે ✓ કર.

(૧) ઈજનેર ઝાડ (કાપવાની/ઉગાડવાની) પરવાનગી લેવા મહારાજા પાસે ગયા.
(૨) (નવું/મોટું) મકાન બાંધવામાં ઝાડ આડું આવે છે.
(૩) ઝાડને (ઊગવામાં/કાપવામાં) લાંબો સમય લાગે છે.

પ્ર. ૫. નમૂના મુજબ શબ્દ બનાવ.

દા.ત. રમવું – રમ્યો

(૧) ફેરવવું –		(૪) લાવવું –	
(૨) ભાગવું –		(૫) ગાજવું –	
(૩) આવવું –		(૬) વાવવું –	

પ્ર. ૬. અનુસ્વારના તફાવતથી થતાં અર્થ ભેદને યાદ રાખ.

(૧)	બગલો	એક પક્ષી	બંગલો	રહેઠાણનો એક પ્રકાર
(૨)	ઉદર	પેટ	ઉંદર	એક પ્રાણી
(૩)	રગ	નસ	રંગ	કલર

હવે તું આવાં બીજા ઉદાહરણ લખ.

(૧)

(૨)

(૩)

પ્ર. ૭. તને ખબર હોય તેટલાં ઝાડનાં નામ લખ.

પ્ર. ૮. તને કયું ઝાડ વાવવું ગમે અને શા માટે તે લખ.

❊ **વાંચ અને લખ.**

(૧) વૃક્ષો ખૂબ જ ઉપયોગી છે.

(૨) વૃક્ષો આપણને છાંયડો આપે, ફળ, ફૂલ, ઔષધિ આપે.

(૩) વૃક્ષો આપણને લાકડું આપે છે.

(૪) લાકડામાંથી આપણે ફર્નિચર બનાવીએ છીએ.

(૫) ઝાડ પર પક્ષીઓ માળો બાંધે છે.

વૃક્ષ બચાવીએ... પર્યાવરણ બચાવીએ...

ઉપક્રમ - ૮

સાવચેતીનાં સૂત્રો

અકસ્માતો થતા ટાળો,
સાવચેતીના નિયમ પાળો.
આગળ, પાછળ જોજો દોસ્તો,
સંભાળી, ઓળંગો રસ્તો.
રસ્તા વચ્ચે ફરશો નહિ,
દોડાદોડી કરશો નહિ.
પગથીનો સૌ કરો ઉપયોગ,
અકસ્માતના બનો ન ભોગ.

હાર તોડીને ઘૂસવું નહિ,
ચાલુ બસમાં ચડવું નહિ.
ટન-ટન, ભોં-ભોં વાગે જ્યારે,
બાજુએ ખસી જવું ત્યારે.
રિક્ષા કે બસથી ઊતરતાં,
દોસ્તો, ઉતાવળ ના કરતાં.
હોયે દરિયો નદી તળાવ,
સૂચના વાંચી આગળ જાવ.

– નારાયણ તપોધન

❊ ખોટો શબ્દ છેકી નાખો. દા.ત. ~~મારો~~ / મારું નામ અજય છે.

(૧) બિલાડી દૂધ/દહીં પીએ છે. (૨) હું ચિત્ર વાંચું/દોરું છું.
(૩) ઘોડો ઘાસ ખાય/પીએ છે. (૪) હું/અમે રમીએ છીએ.

❊ ચિત્ર જોઈને વાક્ય પૂર્ણ કરો.

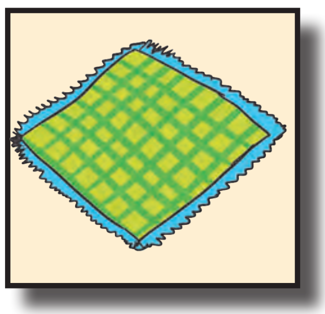

(૧) આ .... છે.
(૨) એનો આકાર .... છે.
(૩) એનો રંગ .... છે.
(૪) એ .... ના કામમાં આવે છે.

સલામતીના નિયમોનું પાલન કરીએ.

પાત્રો - શાકવાળો, છાપાંવાળો, દરજી, ફુગ્ગાવાળો, કુંભાર, ચણાવાળો, રમકડાંવાળી, મીઠાઈવાળો, વગેરે.

સાધનો - દરેક જણ પોતપોતાના પાત્રને લગતી વસ્તુઓ રાખે.

(વારાફરતી પાત્રનો પ્રવેશ થવો જોઈએ, દરેક પાત્રે પોતાની કડી બોલીને બે પગલાં પાછળ ઊભા રહેવું.)

શાકવાળો : શાકવાળો આયો છે,
કાકડી તૂરિયાં લાયો છે,
વેંગણ પાપડી શક્કરિયું,
તેનું બનાવજો ઊંધિયું.

કાનો કુંભાર : કાનો કુંભાર આયો છે,
માટલાં ને કૂંજાં લાયો છે,
ઈંટ નળિયાં ખૂબ કરું,
વેચી વેચી પેટ ભરું.

દરજી : હું છું દરજી, હું છું દરજી,
સાંભળો ભાઈને બહેનજી,
મારા વિના કોઈને ન ચાલે,
સૌ કપડાં પે'રી મા'લે.

ફુગ્ગાવાળો : ફુગ્ગાવાળો આવ્યો છે,
રંગ રંગના લાવ્યો છે,
ફુગ્ગા બધાંને ગમતાં,
સૌએ લઈને રમતાં.

ચણાવાળો : ચણાવાળો આવ્યો છે,
ચટપટ ચણા લાવ્યો છે.
બાબા બેબી આવોને,
ખાઈ ચણા ખુશ થાઓને.

છાપાંવાળો : છાપાંવાળો આવ્યો છે,
તાજી ખબર લાવ્યો છે,
કોઈ વાંચે પ્રવાસી,
કોઈ મુંબઈ સમાચાર,
ફ્રિ પ્રેસ ટાઈમ્સ લ્યો,
વાંચીને હોશિયાર બનો.

રમકડાંવાળી : રમકડાંવાળી આવી છે,
જાતજાતનાં લાવી છે,
દસ રૂપિયામાં લ્યો ને ભાઈ,
ખૂટી જાય તો નહિ નવાઈ.

મીઠાઈવાળો : મીઠાઈવાળો આવ્યો છે,
પેંડા, બરફી લાવ્યો છે,
જલેબી, ખાજાં ખૂબ છે,
સાથે તાજો હલવો છે,
આવો આવો લ્યો મીઠાઈ,
ખાઈ જાડા થાશો ભાઈ.

(બધાંએ સાથે ગોળ કૂંડાળામાં ઊભાં રહીને નાચતાં કૂદતાં નીચેનું ગીત ગાવું.)

બધાં સાથે –

આવ્યાં' તા બજારમાં (૨) હો હો હો
જુદું જુદું વેચવા (૨) હો હો હો
સવારથી આવ્યાં માલ બધો વેચવા,
વેચી વેચીને પૈસા કમાવા,
હો હો હો... આવ્યાં.
સાંજ પડી ચાલો ઘેર જઈએ,
જે જે મળ્યું તેમાં રાજી રહીએ,
હો હો હો... આવ્યાં.

– નિર્મળા ઓઝા

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો કૌંસમાંથી શોધીને લખ.
(કપડાં, પેટ, નવાઈ, પ્રવાસી)

(૧) ઉદર – ______ (૨) વસ્ત્ર – ______
(૩) મુસાફર – ______ (૪) આશ્ચર્ય – ______

પ્ર. ૨. કવિતામાંથી નમૂના મુજબ શબ્દો શોધ. દા.ત. ગમતાં – રમતાં

(૧) કરું – ______ (૨) આવ્યો – ______
(૩) જઈએ – ______ (૪) આવી – ______

પ્ર. ૩. ઓળખ.

(૧) માટીનાં વાસણ બનાવે તે – ______

(૨) શાકભાજી વેચે તે – ______

(૩) મીઠાઈ વેચે તે – ______

(૪) કપડાં સીવે તે – ______

પ્ર. ૪. કાવ્ય પંક્તિ પૂર્ણ કર.

(૧) શાકવાળો આયો છે, ... લાયો છે.

(૨) .... ખૂબ કરું, વેચી વેચી પેટ ભરું.

(૩) .... ખૂબ છે, સાથે તાજો હલવો છે.

પ્ર. ૫. કાવ્યમાં આવતાં પાત્રોનાં નામ લખ.

....

....

પ્ર. ૬. યોગ્ય રીતે જોડીને જવાબ લખ.

	જૂથ 'ક'			જૂથ 'ગ'
(૧)	ખેલ કરે		(અ)	કડિયો
(૨)	ખુરશી બનાવે		(બ)	વેપારી
(૩)	દીવાલ ચણે		(ક)	દરજી
(૪)	દવા આપે		(ડ)	મદારી
(૫)	વેપાર કરે		(ઇ)	સુથાર
(૬)	કપડાં સીવે		(ફ)	ડૉક્ટર

પ્ર. ૭. નમૂના પ્રમાણે લખ. દા.ત. મળ્યું – મળવું

(૧) આવ્યું – ______ (૩) ચાખ્યું – ______

(૨) શીખ્યું – ______ (૪) બોલ્યું – ______

પ્ર. ૮. તારી આસપાસની બજારમાં મળતી વસ્તુઓની યાદી તૈયાર કર.

....

....

....

....

પ્ર. ૯. તને ખબર હોય તેવા બીજા વ્યવસાયિકોનાં નામ લખ.

....

....

....

....

હું વાંચું... તું પણ વાંચ.

દુકાન

રવિવારની રજા પડી છે, માંડી અમે દુકાન;
અહીં ઓટલે ભીડ મચી છે, માંડી અમે દુકાન.
અહીં મળે છે ઘોડા, હાથી, મેના, પોપટ, મોર,
બલૂન, મોટર, છૂક છૂક ગાડી, ખજૂર, ધાણી, બોર,
ઘણી ઢીંગલી રૂપે મઢી છે, છે રાધા ને કહાન.
... રવિવારની
નથી અમોને ફુરસદ જાણી, રસોઈ લઈ બા આવ્યાં;
ભાઈ-બાપુજી ગયા વખાણી, ભાભી મદદે લાગ્યાં;
ફોજ અમારી બધી ખડી છે, કામ મહીં મસ્તાન.
... રવિવારની
અમે ચોપડો કદી ન રાખ્યો, નથી શાહી કે ખડિયો;
મનમાં આવે તે બસ નાખો, જુઓ, પડ્યો છે પડિયો;
અમે ન કચ-કચ કદી કરી છે, એ જ અમારી શાન.
... રવિવારની

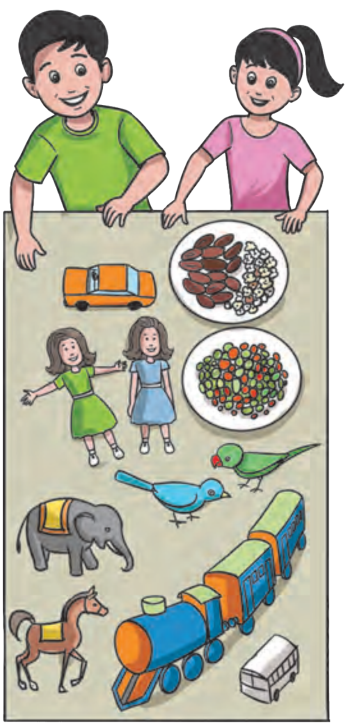

સૂર્યની જેમ નિયમિત બનીએ.

ઉપક્રમ – ૯

❁ ચોરસમાંથી શાકનાં નામ શોધીને લખ.

ભીં	ડો	પ	દ	કા
ત	ગા	સૂ	ગુ	રે
કો	બી	જ	વા	લાં
ફ	લા	વ	ર	વ
ણ	ટ	મે	ટાં	ભા
સી	લં	ણા	બા	જી

(૧) ____________
(૨) ____________
(૩) ____________
(૪) ____________
(૫) ____________
(૬) ____________

❁ વાક્યોને ક્રમવાર ગોઠવ.

(૧) પ્રાર્થના કરી સૂઈ ગયો. (૧) ____________
(૨) તૈયાર થઈ શાળાએ ગયો. (૨) ____________
(૩) ઘરકામ કરી જમવા બેઠો. (૩) ____________
(૪) હું સવારે સાત વાગે ઊઠ્યો. (૪) ____________
(૫) નાસ્તો કરી રમવા ગયો. (૫) ____________

❁ એક જ કુટુંબનાં ત્રણ નામો છે, ચોથું નામ લખ.

(૧) હાથી → વાઘ → સિંહ → ____________
(૨) કાગડો → બગલો → ચકલી → ____________
(૩) હાથ → પગ → ડોક → ____________
(૪) ગુલાબ → મોગરો → ચંપો → ____________

સાથે કરીએ કામ

એક વખત શરીરના બધા અવયવો એકઠા મળ્યા હતા. એમને વિચાર આવ્યો કે આપણે બધા કાંઈને કાંઈ કામ કરીએ છીએ; પણ પેલું પેટ બેસી જ રહે છે. તો ચાલો, આપણેય આપણું કામ બંધ કરી દઈએ. પછી તેઓ કહેવા લાગ્યા :

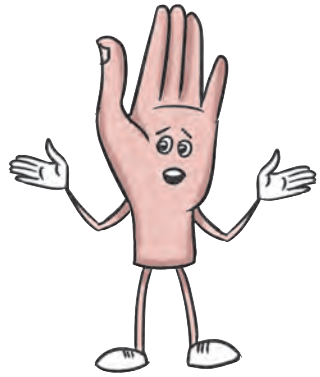

હાથ : લખવાનું મારે. લેવું-મૂકવું મારે. કોળિયો ભરી આપવાનો મારે અને પેટ બેઠું બેઠું આરામ કરે ! આમ ન ચાલે, જાઓ, હું કામ બંધ કરું છું.

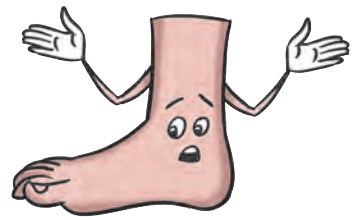

પગ : સવારથી સાંજ સુધી ચાલ્યા કરવાનું મારે. દુઃખ ખમવાનું મારે અને પેટ ઊંઘ્યા કરે ! ના, ના, હું હવે ચાલવાનો જ નથી. બસ, આજથી ચાલવાનું બંધ.

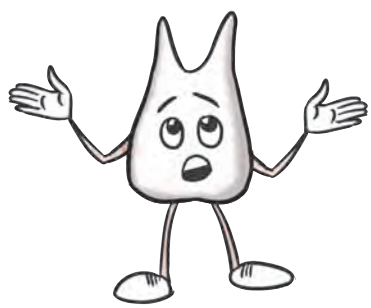

દાંત : પેટ ભરવા માટે ચાવવું પડે છે મારે. હું શું કામ એ કરું ? જોઈએ તો ખરા, પેટની શી દશા થાય છે !

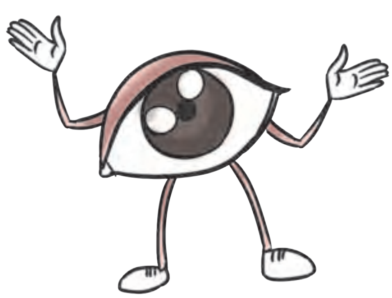

આંખ : વાંચવાનું કામ મારે. જોવાનું કામ મારે. ધ્યાન રાખવાનું કામ મારે. અને પેલું મોટું પેટ બેઠું બેઠું લહેર

કરે ! જાઓ, હું હવે જોવાનું જ બંધ કરી દઉં છું.

કાન : બધાં જ જો આમ કામ બંધ કરી દે તો હું શું કામ કાંઈ કામ કરું ? આજથી સાંભળવાનું બંધ, મને એટલો આરામ મળશે.

નાક : તો પછી મેં શો ગુનો કર્યો છે? હું ય સૂંઘવાનું બંધ કરી દઉં. શ્વાસ ધીમો પાડી દઉં. મારે પણ બધાંની સાથે રહેવું જોઈએ ને? છેવટે બધાંએ પોતપોતાનું કામ બંધ કરવાનો ઠરાવ કર્યો.

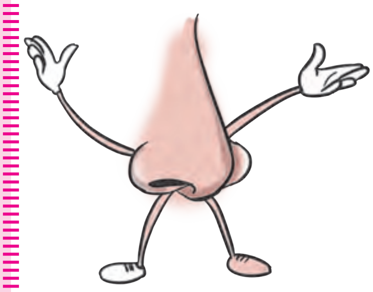

આમ બધાં કામ કરતાં બંધ થયાં એટલે પેટને અન્ન ન મળ્યું. પોષણ બંધ થતાં પેટમાં ખાડો પડ્યો. હાથપગ નબળા થઈ ગયા. આંખ ઊંડી ઊતરી ગઈ. ગાલ બેસી ગયા. પછી બધાં મૂંઝાયાં હવે કરવું શું ? આપણે કામ તો બંધ કર્યું, પણ આપણે જ ભોગવવું પડ્યું. જરૂર આમાં આપણે ભૂલ કરી લાગે છે. બિચારા પેટનો શો વાંક ? આપણે કામ કરીએ છીએ તે દેખાય છે. પણ એ તો રાત ને દિવસ મૂંગું-મૂંગું કામ કર્યા જ કરે છે. આપણને તો રાતેય આરામ મળે છે. પેટની હોજરી અને આંતરડાંને તો જરાય આરામ નથી મળતો. ખરેખર, આપણે તો આ માટે એનો આભાર માનવો જોઈએ.

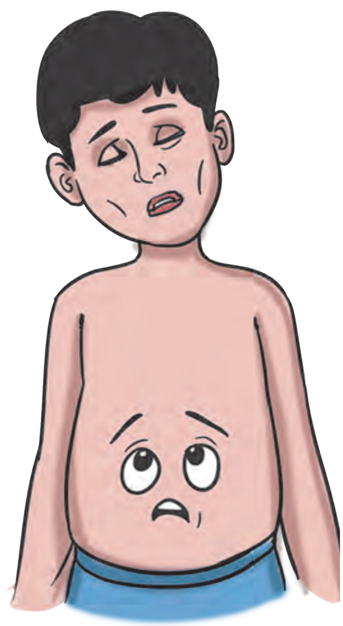

ઉતાવળિયો વિચાર કરીને આપણે કામ બંધ કર્યું એ આપણી ભૂલ હતી. પણ હવે આપણને બધાંને સમજાયું કે :

સંગે રહેવું, સંગે મળવું
સંગે કરવાં કામ,

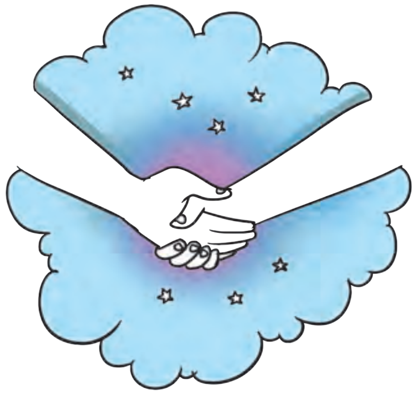

સ્વાધ્યાય

પ્ર. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો કૌંસમાંથી શોધીને લખ.

(હાલત, અન્ન, એકઠા, આંખ)

(૧) ભેગા – ______ (૩) દશા – ______

(૨) ખોરાક – ______ (૪) ચક્ષુ – ______

પ્ર. ૨. પાઠમાં આવેલા જોડ શબ્દ લખ.

(૧) ______ (૩) ______

(૨) ______ (૪) ______

પ્ર. ૩. નીચેના અવયવો શું કામ કરે છે તે લખ.

(૧) હાથ – ______

(૨) પગ – ______

(૩) દાંત – ______

(૪) આંખ – ______

(૫) કાન –

(૬) નાક –

પ્ર. ૪. ખાલી જગ્યા પૂર.

(૧) જોઈએ તો ખરા, પેટની શી .... થાય છે.

(૨) શરીરના બધા .... એકઠા મળ્યા હતા.

(૩) .... બંધ થતાં પેટમાં ખાડો પડ્યો.

પ્ર. ૫. કામ બંધ કરવાનાં કારણે નીચેના અવયવોની શું હાલત થઈ તે લખ.

(૧) પેટ –

(૨) હાથપગ –

(૩) આંખ –

(૪) ગાલ –

પ્ર. ૬. નીચેના શબ્દોને વર્ણાનુક્રમ પ્રમાણે ગોઠવ.

(૧) સવાર, સુખ, શિયાળો, ફાળ

(૨) એષા, આશા, ઓમકાર, અમર

પ્ર. ૭. આ પાઠ પરથી તને શું શીખવા મળ્યું તે લખ.

આંગળીઓનું કુટુંબ

કુટુંબ આવ્યું, કુટુંબ આવ્યું
આંગળીઓનું કુટુંબ આવ્યું
જાડા પાડા અંગૂઠાજી
એક નંબરે લઈને આવ્યું.
આંગળી પહેલી નિશાન ચીંધે
આંખનું ત્યાંથી ધ્યાન લાવ્યું.
બીજી આંગળી લાંબી ઊંચી
વચ્ચે એનું સ્થાન આવ્યું.
ત્રીજી આંગળી ઊંચી બીજી
પૂજા વીંટીનું રૂપ શોભાવ્યું,
નાની મારી અનામિકા
નામ નહિ ને નામ દીપાવ્યું,
કુટુંબ આવ્યું, કુટુંબ આવ્યું
આંગળીઓનું કુટુંબ આવ્યું.

– હરીશ નાયક

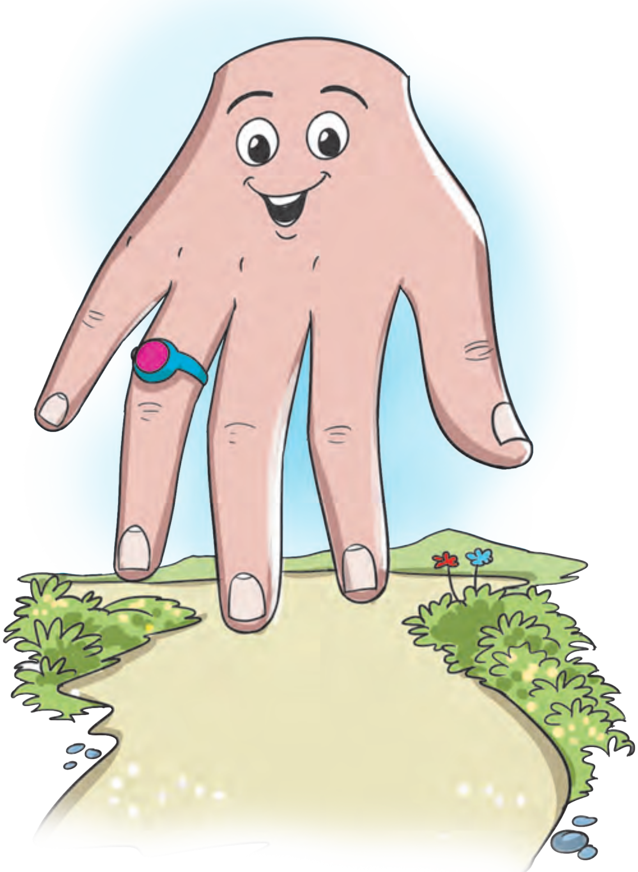

કહેશો કે હું કોણ છું?

ચૂં ચૂં ચૂં ચૂં કરું છું,
ઘરમાં બધે ફરું છું;
જે મળે તે ખાઉં છું,
કપડાં કાપી જાઉં છું.
– કહેશો કે હું કોણ છું?

ટમ ટમ ટમ ટમ કરું છું,
આકાશે હું ફરું છું;
દિવસે ઊંઘી જાઉં છું,
રાતે ચમકી જાઉં છું.
– કહેશો કે હું કોણ છું?

સંપ ત્યાં જંપ.

ભઈલુને શિખામણ

કેમ બગાડે પાણી, ભઈલુ, કેમ બગાડે પાણી ?
જળ છે તો જીવન છે જગમાં, જળ દુનિયાનો પ્રાણ,
જળ ન હશે તો પળમાં ભઈલુ, અંત બધાંનો જાણ !
ના ફોગટ મારી વાણી, ભઈલુ, કેમ બગાડે પાણી ?
મૂરખાં લોકો એમ કહે છે– પાણીની શું કિંમત ?
જળનો બગાડ કરવામાં એ ખૂબ દાખવે હિંમત !
જળનો મહિમા લે જાણી, ભઈલુ, કેમ વેડફે પાણી ?
જળસંકટથી જગમાં જોજે ઝઘડા ઝાઝા થાશે,
જળઅભાવ થાશે તો લોકો શું પીશે ? શું ખાશે ?
જળને લે આજ વખાણી, ભઈલુ, કેમ બગાડે પાણી ?

– મણિલાલ ન. પટેલ 'જગતમિત્ર'

સુભાષિત

★ રમતગમત કરતાં કદી, કરવું નહીં નુકસાન;
ખોટી રીતે ખેલતા, ભારી થાયે હાણ

★ ચોખ્ખી ચીજો રાખવી, ચોખ્ખાં પહેરો ચીર;
ચોખ્ખાં ઘર ને ચોક પણ, ચોખ્ખે સુખી શરીર.

★ શેરી મિત્રો સો મળે, તાળી મિત્રો અનેક,
દુ:ખ આવે જે મદદ કરે, તે લાખોમાં એક.

★ બહુજન મળીને જે કરે, એકલથી ના થાય,
સાવરણીથી ઘર વળાય, સળી એકે શું થાય ?

ઉપક્રમ - ૧૦

❁ એક-અનેક વિશે જાણ.

એક		અનેક		એક		અનેક	
કેળું		કેળાં	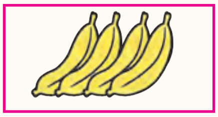	મરચું		મરચાં	
પીંછું		પીંછાં		ઘેટું		ઘેટાં	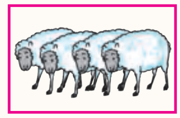
રીંગણું	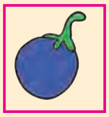	રીંગણાં	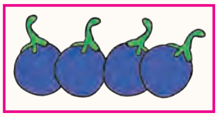	ટીપું		ટીપાં	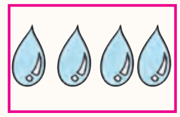

❁ નમૂના પ્રમાણે લખ.

એક	અનેક	એક	અનેક
ચમચો	ચમચા	કાંસકો	
વાંદરો		દડો	
ઘોડો		ફુવારો	
ચણો		કૂવો	

❁ કૌંસમાંથી યોગ્ય શબ્દ પસંદ કરી લખ. (લેજે, આવજે, આપજે, લે, લાવ)

(૧) કૃપા આ થેલી -

(૨) બજારમાંથી ટમેટાં -

(૩) રૂપિયા ગણીને -

(૪) વધેલા પૈસા પાછા -

(૫) ઘરે જલ્દી -

ઉપક્રમ - ૧૧

❋ ચાલો કરીએ.

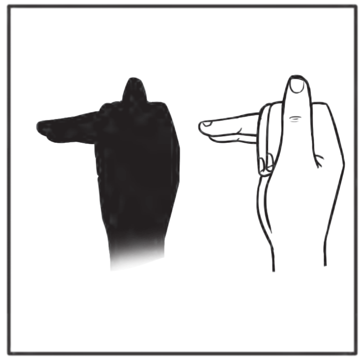

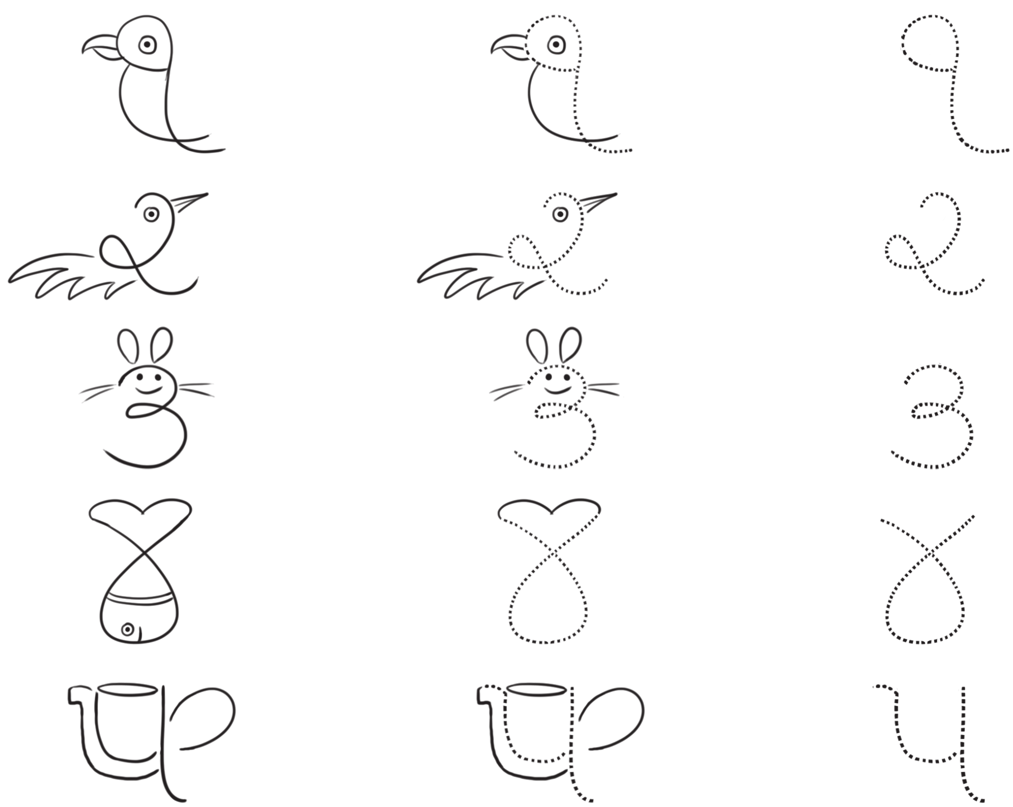

इयत्ता १ ली ते ८ वी साठीची पाठ्यपुस्तक मंडळाची वैशिष्ट्यपूर्ण पुस्तके

- मुलांसाठीच्या संस्कार कथा
- बालगीते
- उपयुक्त असा मराठी भाषा शब्दार्थ संग्रह
- सर्वांच्या संग्रही असावी अशी पुस्तके
- स्फूर्तीगीत
- गीतमंजुषा
- निवडक कवी, लेखक यांच्या कथांनी युक्त पुस्तक

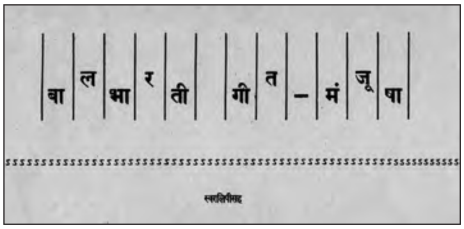

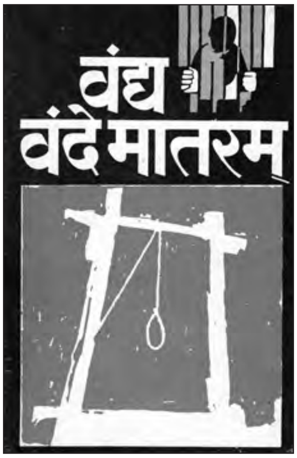

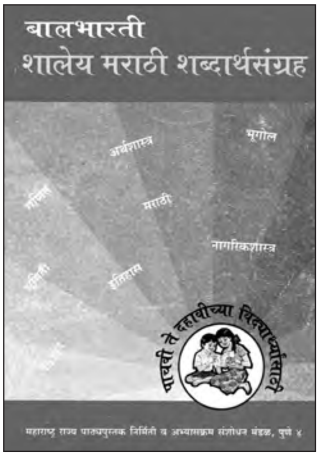

पुस्तक मागणीसाठी www.ebalbharati.in, www.balbharati.in संकेतस्थळावर भेट द्या.

साहित्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या विभागीय भांडारांमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

ebalbharati

विभागीय भांडारे संपर्क क्रमांक : पुणे - ☎ २५६५९४६५, कोल्हापूर- ☎ २४६८५७६, मुंबई (गोरेगाव) - ☎ २८७७१८४२, पनवेल - ☎ २७४६२६४६५, नाशिक - ☎ २३९१५११, औरंगाबाद - ☎ २३३२१७१, नागपूर - ☎ २५४७७१६/२५२३०७८, लातूर - ☎ २२०९३०, अमरावती - ☎ २५३०९६५

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે - ૪૧૧ ૦૦૪

बालभारती इयत्ता दुसरी (गुजराती)

₹ 51.00